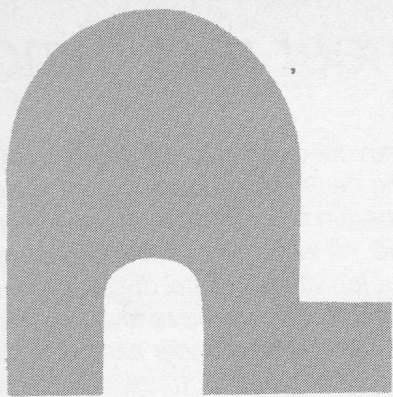

De dubbele naam van het dorp St Ouen-l'Aumône, gebouwd op de oostelijke oever van de Oise pal tegenover Pontoise, is voor velen bepaald misleidend. Het grondgebied van dit dorp maakte tot laat in de middeleeuwen deel uit van Pontoise. Het op de oostelijke oever van de Oise gelegen deel van het toenmalige Pontoise kreeg pas in de zevende eeuw na Christus op toevallige wijze het eerste deel van zijn huidige naam. Toen werd namelijk het stoffelijk overschot van Saint Ouen –dienstdoend bisschop van Rouaan– tijdelijk in dit nog naamloze stadskwartier van Pontoise opgebaard.

Saint Ouen, die oorspronkelijk Dadon heette, was in opdracht van de Franse koning als wijs en godvruchtig man naar Clichy gekomen om daar als bemiddelaar op te tre-

den tussen oorlogszuchtige Oost- en West-frankische heersers, die elkaar omwille van de vergroting van hun grondgebied voor de zoveelste maal op leven en dood bevochten. Tijdens de uitvoering van deze bijzonder moeilijke missie sterft Saint Ouen op het koninklijke kasteel van Clichy, vier kilometer ten zuidwesten van Saint Denis bij Parijs. Prompt na zijn overlijden wordt Clichy herdoopt, waardoor het vanaf dat moment, tot op de dag van vandaag, Saint Ouen zou heten.

Omdat de bisschop natuurlijk toch in Rouaan begraven moet worden, wordt zijn stoffelijk overschot, geëscorteerd door de volledige Franse hofhouding, zo spoedig mogelijk getransporteerd naar Pontoise, dat gelegen was zowel op de weg naar Rouaan als op de toenmalige grens van het koninklijke domein. De Rouaanse adel en de geestelijkheid uit die stad zouden, op hun beurt, voor het verdere transport vanuit Pontoise zorgdragen. Sindsdien wordt dit deel van Pontoise, dat later tot een zelfstandig dorp zal uitgroeien, ook, evenals Clichy, naar de vermaarde bisschop vernoemd. Pas vijf eeuwen later zou, als gevolg van één van de vele bezoeken van Lodewijk de Heilige aan Maubuisson, een eind worden gemaakt aan de verwarrende situatie die was ontstaan als gevolg van het feit dat twee dorpen, die hemelsbreed nau-

welijks dertig kilometer van elkaar verwijderd lagen, tot op dat moment dezelfde naam gedragen hadden.

Maubuisson is de naam van een nonnenklooster dat in 1236 acht kilometer ten noordoosten van Pontoise door de moeder van Lodewijk de Heilige (Blanche de Castille) was gesticht. Tijdens zijn verblijf in Maubuisson bedeeft de heilige en vereerde koning alle armen en behoeftigen uit de wijde omtrek van Maubuisson op zodanige gulle en royale wijze, dat de bevolking het besluit neemt om het Saint Ouen bij Pontoise door middel van de extra naam l'Aumône –het aalmoes– van haar Parijse rivale te onderscheiden. Voor niet ingewijden is deze dubbele naam dus in zoverre misleidend, dat de indruk wordt gevestigd als zou deze naamsuitbreiding zijn ontstaan uit een behoefte om de bisschop zelf, door middel van een bijnaam, blijvend te typeren. Van het nonnenklooster in kwestie, waar vooral in de dertiende en veertiende eeuw zéér veel belangrijke personages werden begraven, zijn, als nadelig gevolg van de Franse revolutie, slechts twee elementen bewaard gebleven: La Salle Capitulaire en La Grange Dimière.

Het bouwkundig stempel dat tijdens de nieuwste geschiedenis op het uiterlijk van St Ouen-l'Aumône werd gedrukt, is weinig spectaculair. Het 230 ha grote complex van

Klinkende namen in de omgeving van St Ouen-l'Aumône

uitsluitend industrieterreinen, dat ten noorden van de plaats gelegen is en dat vrijwel het hele grondgebied beslaat binnen de driehoek die gevormd wordt door de plaatsen Auvers-sur-Oise, Maubuisson en St Ouen-l'Aumône, beïnvloedt, visueel gesproken, deze drie cultuurcentra nauwelijks. Dat is vooral te danken aan het feit dat in de omgeving van la Ville Nouvelle Cergy-Pontoise en dus ook in de omgeving van St Ouen-l'Aumône geen zware industrie gevestigd zal worden. De tientallen middelgrote bedrijven zijn vrijwel zonder uitzondering gehuisvest in gelijkvloerse, loodsachtige bouwwerken, die qua hoogte nauwelijks enige vorm van horizontvervuiling veroorzaken.

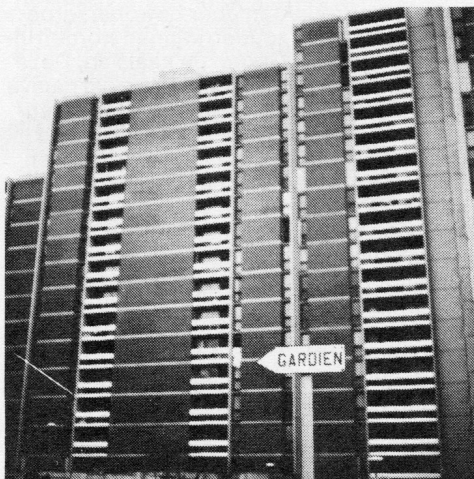
De zuidelijke skyline van St Ouen-l'Aumône is slechts op één plaats grondig verstoord door een bolwerk van flatgebouwen. Trieste nalatenschap van een bouwbeleid dat kenmerkend was voor de eerste jaren na de oorlog en voor de beginperiode van de Vijfde Republiek. In de uitputtingsslag tegen de woningnood – die volgens Giscard d'Estaing het gevolg was van een dertig jaar durende blokkade van de huren en van de laksheid van verschillende regeringen – hebben twee gedeputeerden zich in deze periode uitzonderlijk verdienstelijk gemaakt: Claudius Petit en Paul Delouvrier. De meedogenloze kazernebouw voor de laagst betaalden, die gewoonlijk wordt aangeduid met de afkorting ZUP (zone à urbanisme en priorité), is over het algemeen ontstaan onder het bewind van Petit, terwijl Delouvrier meer het tijdperk vertegenwoordigt waarin de bouwproductie van betonnen woonsilo's, aangeduid door middel van de drie letters HLM (habitation à loyer modéré), zijn grootste bloei beleefde. Tot de grootste prestatie van de Vijfde Republiek', aldus de immer beschouwelijke Giscard d'Estaing, 'behoort de tour de force 7.500.000 woningen te hebben gebouwd om een einde te maken aan de woningnood'.

Het was ook Paul Delouvrier die in 1961 als Délégué général au district de la Région parisienne werd benoemd en die vier jaar later, in juni 1965, het schéma directeur d'aménagement et d'urbanisme de Paris lanceerde. Hij baseerde het op de veronderstelling dat de bevolking van Parijs rond het jaar 2000 zou zijn toegenomen met het tweederde deel van het huidige aantal inwoners van de lichtstad. Als Delouvrier in 1968 wordt opgevolgd door Chalandon, praat deze over het werk en de denkbeelden van zijn veelgeroemde voorganger alsof het de plannen van een 'intellectuele avonturier' betrof. Deze methode heeft tot gevolg dat Paul Delouvrier niet langer op zijn post gehandhaafd kan worden; in het voorjaar van 1969 – precies een eeuw na het optreden van één van zijn meest beruchte voorgangers, nl baron Eugène Haussmann – wordt hij weggepromoveerd als president van het machtige Franse elektriciteitsbedrijf (het EDF).

De in rode baksteen uitgevoerde flatgebouwen, markeren de zuidelijke flank van St Ouen-l'Aumône in de geest van Delouvrier. Ze verrijzen uit het land als een rode, granietporfiere rotspartij. Deze collectie daagt mij uit een wandeling in die richting te maken. Naarmate de afstand tot St Ouen-l'Aumône kleiner wordt, het landschap in snel tempo voortdurend van karakter verandert en het bolwerk steeds groter lijkt te worden, ervaart de sensitieve wandelaar een waar spectrum

'de Fransen hebben meer angst voor de toekomst', aldus de Franse president,

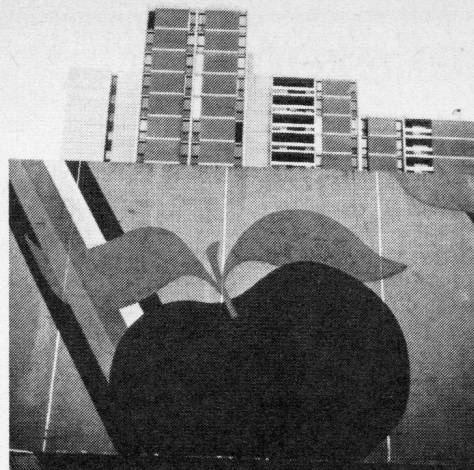

...de verzwakking van de relaties met de burens, de afscheiding van de sociale groepen, de specialisatie van de ruimte en de tijd in het moderne leven...

van verschillende belevingswaarden. Op het moment dat de afstand tot de flatgebouwen nog slechts enkele honderden meters bedraagt, verandert de mise en scène voor de zoveelste maal doordat de flat zich plotseling projecteert tegen een voorgrond die gevormd wordt door de plaatselijke begraafplaats. Als liefhebber van Franse cimétieres, dwalend langs bizarre en vreemde zerken, bemerk ik dat de achterste muur van de begraafplaats, die het dichtst bij de flats gelegen is, op meerdere plaatsen volledig ingestort is. Over grote afstand langs de muur zijn enorme brokken steen her en der over oude grafstenen gevallen, zijn crucifixen volkomen verpletterd, lijken graven geopend en lijkt de dag van het laatste oordeel te zijn aangebroken.

Klimmend over het puin bereik ik mijn doel via een aangrenzend en met onkruid overwoekerd bouwterrein. Het decor heeft nu plaats gemaakt voor een grote blinde muur van het plaatselijke grootwinkelbedrijf waarop, in felle kleuren geschilderd, één gigantische paradijselijke appel prijkt. Provianderen de huisvrouwen duwen gehaast de met leeftocht volgestouwde wagentjes naar geparkeerde auto's, die de parking afgeladen verlaten. Het leven zal over de dood triomferen.

Voor de laatste maal wisselt het decor en is de sfeer kenmerkend voor le cauchemar HLM. Een kind sleept met een kapotte driewieler eindeloos heuvel op heuvel af. Duizenden kindertekeningen overdekken tot op manshoogte de saaie rode muren. Arbeiders komen thuis, oa uit la Ville Nouvelle Cergy-Pontoise, waar met man en macht gewerkt wordt aan een volkomen nieuw werk- en leefmilieu en waar men alles in het werk stelt om

'dan hoopvolle verwachtingen...

...leiden tot een soort gebarsten universum waar de stof van het menselijk samenzijn is verscheurd, waar eenzaamheid en anonimiteit heersen en waar ieder in zijn al te grote op-eenstapeling van glas en beton...

...het nostalgisch verlangen bespeurt naar een verloren gegane eenheid'.

(Giscard d'Estaing – Démocratie Française)

de erfenis van Petit en Delouvrier zo snel mogelijk te vergeten.

'Nu moet men de voorkeur geven aan de mogelijkheid tot eigen bezit boven het huurhuis, aan de individuele woning boven het collectieve gebouw, aan het herstel van de oude woongelegheden boven nieuwbouw, aan het kleine stadje boven de grootheid en het gigantisme definitief een halt toeroepen'. Aldus de woorden van een idealistische Franse president, die zijn ideaal – de eenheid van cultuur – in dit opzicht kennelijk op een zo groot mogelijke diversiteit zal baseren. ■

Met een lege maag en één keurig opgevouwen Gazette du Val d'Oise onder mijn arm stap ik de brasserie Les Olympiades binnen. De sportieve naam blijkt zinvol gekozen te zijn, omdat het restaurant deel uitmaakt van een aantal kantoren en bedrijven die en groupe de westelijke façade vormen van de kunstijsbaan in Cergy-Pontoise. Patinoire en brasserie blijken door middel van een glazen wand van elkaar gescheiden te zijn. In tegenstelling tot voorgaande bezoeken is er ditmaal voor mij een plaats vrij aan één van de tafeltjes die tegen de glazen wand staan aangeschoven, waardoor ik een prima zicht heb op het fraaie, in indigo uitgevoerde, interieur van de kunstijsbaan.

Als ik, in afwachting van het door mij bestelde eten, de Gazette openvouw, wordt mijn blik voor de tweede maal die dag getroffen door de vetgedrukte kop boven een artikel op de frontpagina: 'Les Cergy-Pontins aiment Cergy-Pontoise!' Het artikel blijkt een primeur te zijn omdat het geschreven is door een medewerker van de Gazette die als één van de eersten kennis genomen heeft van het resultaat van een bevolkingsonderzoek dat door het Instituut National de la Statistique et des Etudes Economique –het INSEE– in het voorjaar van 1980 werd uitgevoerd in opdracht van het Etablissement Public d'Aménagement de la Ville Nouvelle de Cergy-Pontoise. Enquêteurs van dit instituut hebben gedurende de maanden maart, april, mei en juni in totaal tweeduizend families in de quartiers Préfecture en d'Eragny bezocht en ondervraagd. Vijfenzeventig procent van de ondervraagden blijkt gunstig te oordelen over het leefmilieu van la Ville Nouvelle Cergy-Pontoise. Mochten er eventueel nog mensen zijn die uiterst negatief wensen te reageren op alles wat met het bouwen van nieuwe steden te maken heeft, dan zouden de kritikasten zich maar eens in Cergy-Pontoise moeten vestigen. Volgens de rapporten van het INSEE zou in dat geval zeker één op iedere twee negativisten volkomen worden bekeerd! Onbekend maakt dus blijkbaar nog altijd onbemind, denk ik, terwijl joyeuze patineurs aan de andere zijde van het glas, hun zoveelste pirouette maken.

Vraiment un spectacle insouciant – een zorgeloos tafereeltje! Die zorgeloze sfeer zal voor les Cergy-Pontins, ondanks de groeiende werkloosheid in het overige Frankrijk, voorlopig wel behouden blijven. In deze streek blijft namelijk voorlopig veel werk aan de winkel dankzij de continue en explosieve groei van de bevolking (in 1975 9.300 inwoners tegen 25.300 in 1980). De enquêteurs konden dan ook het heugelijke feit vermelden dat les Cergy-Pontins, in de leeftijd tussen vijftientwintig en vijftig jaar, bepaald minder door het spookbeeld van een dreigende

werkloosheid worden verontrust dan hun landgenoten die elders in het, in bouwkundig opzicht, meer gestabiliseerde Frankrijk wonen. Voorlopig meent dan ook één op de twee bevoorrechte bewoners van dit aardse paradijs te moeten blijven doordrammen over het slechte peil van de collectieve voorzieningen en blijft hij er op hameren dat zo spoedig mogelijk meer crèches, restaurants en bioscopen moeten worden gebouwd en dat het vestigingsklimaat voor kleine winkelbedrijven op korte termijn moet worden verbeterd.

Als de bestelde truite aux amandes samen met een wit wijntje wordt geserveerd, ben ik me het verslag in la Gazette du Val d'Oise juist zover gevorderd dat het ook mij duidelijk geworden is dat de oorspronkelijke doelstelling voor de bouw van la Ville Nouvelle Cergy-Pontoise –niet het creëren van zoveel werkgelegenheid dat tachtig procent van de werkende bevolking, ter ontlasting van Parijs, in de plaats zelf werkzaam zou kunnen zijn– op geen stukken na zal worden gerealiseerd. Langzaam maar zeker is het aantal 'thuis'werkers gedaald tot vijftig procent. Van de overigen vereist een deel –zeventien procent– minstens twee uur per dag om toch maar in Parijs te kunnen werken, terwijl elf procent van de resterende werkwilligen dagelijks welgemoed nog een half uur langer onderweg is, omdat zij elders in Hauts-de-Seine hun dagelijks brood menen te moeten verdienen. Wanneer arbeiders uit deze beide laatste groepen besluiten van domicilie te veranderen, doen zij dat –naar het INSEE gebleken is– niet om elders dichterbij hun werk te kunnen wonen.

Lachend, alsof zij keer op keer aangenaam verrast worden door de blijkbaar gezellige sfeer aan de andere kant van de glazen barrière, kijken de voorbijflitsende patineurs in de richting van het stemmig verlichte en, in contrast met het in koele kleuren gehouden interieur van de patinoire, volledig in warmbruine tinten uitgevoerde interieur van Les Olympiades.

Chaque médaille a son revers is een waarheid die blijkbaar ook geldt voor la Ville Nouvelle Cergy-Pontoise, want volgens het

om naast de vele bestaande voorzieningen op sport- en cultureel gebied

alle nieuwe plannen met betrekking tot de regio zo goed mogelijk –op verschillende niveaus– te kunnen realiseren,

INSEE blijkt vijftig procent van les jeunes Cergy-Pontins, in de leeftijd van achttien tot en met vierentwintig jaar, le Paradis Nouveau te willen verlaten. Van deze verloren zonen denkt dan één op de twee de ware hof van Eden op het platteland te kunnen terugvinden en wil derhalve geen moeite doen om in de stad een job te vinden. Voorzover deze gelukzoekers dagdromers blijken te zijn zullen zij, voor het geval zij mochten slagen, wel spoedig van een koude kermis thuiskomen, omdat Giscard d'Estaing intussen in de door hem geschreven toekomstvisie –Democratie française– nadrukkelijk heeft laten weten dat 'men moet inzien dat het werk van landbouwers, ambachtslieden of kooplieden niet de voortzetting is van een achterhaalde opvatting, maar een legitieme vorm van prestatie en promotie'.

In gedachten verzonken nip ik aan het koele ijssorbet dat intussen, tegelijk met de rekening, op mijn tafeltje is geschoven. Tot mijn spijt moet ik de Franse president achteraf op mijn beurt gelijk geven voorzover hij in diezelfde hoogstpersoonlijke democratische geloofsbelijdenis meent te moeten waarschuwen dat Frankrijk in de wereld géén archaeologische en gastronomische autoriteit meer is, maar een modern land dat aanzien geniet. Als het malcontente vierde deel van les Cergy-Pontins, dat Cergy-Pontoise wil verlaten, in deze dezelfde mening is toegedaan als de president, dan neemt men dat besluit dus waarschijnlijk op grond van zakelijke motieven en niet op grond van een valse hoop om elders een nog beter woon- en leefklimaat te kunnen vinden.

Omdat het INSEE wil weten hoe het legertje malcontenten is samengesteld voelt het zowel de bezitters van een eigen woning als de huurders op dat punt nog eens extra aan de tand, waardoor komt vast te staan dat één op de vijf eigenaren tegen één op de drie huurders bepaald nog ontevreden is. Was daarom de Franse president van oordeel dat men de voorkeur moet geven aan de mogelijkheid tot eigen bezit boven een huurhuis, omdat in dat geval het legertje ontevreden weer met tien procent zou verminderen?

is door het Institut National de la Statistique et des Etudes Economique een enquête gehouden onder de bevolking van het Quartier de la Préfecture

-dat rondom de centraal gelegen ijsbaan gebouwd is-

waarna in de brasserie Les Olympiades

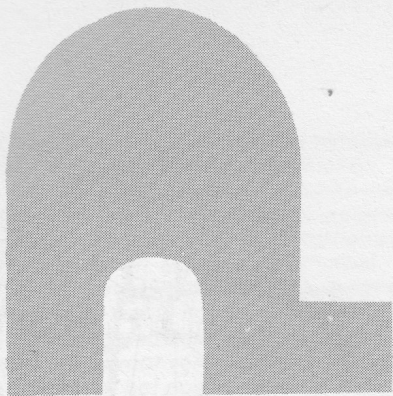
op de goede afloop werd gedronken: 'Les Cergy-Pontins aiment Cergy-Pontoise!'

Onwillekeurig moet ik denken aan het korte bericht van Jan Kruisheer dat er sinds enkele jaren wéér een groep jonge Franse architecten bezig is om definitief het ideale huis te ontwerpen! Of het nu komt van de wijn, de goede maar niet copieuze maaltijd, de roezemoezige sfeer van de immer brassende Franzosen om mij heen, of het intensieve kijken naar de fraai uitgedoste schaatsenrijders -les patineurs bien parés- dat weet ik niet, maar op datzelfde moment voel ik een onbedwingbare slaap in mij opkomen. Laten ze dat ideale huis, zo het ooit op papier mocht worden uitgedokterd, dan in godsnaam nooit in Cergy-Pontoise bouwen, denk ik suffig, want dan zou het percentage kanskerars alleen maar weer groter worden.

Als ik het korte artikel in de Gazette du Val d'Oise goed begrepen heb, dan heeft het bureau d'Aménagement van Cergy-Pontoise, om het al de bewoners in bouwkundig opzicht volledig naar de zin te kunnen maken, dus alleen maar behoefte aan een handjevol architecten die in staat zijn les plus riches des Cergy-Pontins tevreden te stellen.

Ik stap op, betaal aan de bar en loop even later langs één van de lange gevels van la patinoire in de richting van hotel Arcade dat, parallel met de brasserie Les Olympiades, vlak achter dit kostbare sportpaleis gebouwd is. Vage indrukken van het ijsfestijn blijven mij bijna tot aan het hotel begeleiden, omdat via kleine donkerbruine vensters, om de paar stappen, monochrome momentop-

namen als het ware worden geprojecteerd op de blanke grindgewassen betonnen wand van de kunstijsbaan. Terwijl ik het venster van mijn kamer sluit en over het dak van la patinoire naar het hoge gebouw van het Franse gas- en elektriciteitsbedrijf kijk, besluit ik de volgende dag vanaf het dak van dit tot nu toe hoogste gebouw van Cergy-Pontoise de reeds lang beloofde archiefphoto's voor het bureau d'Aménagement te maken. Een exemplaar van het officiële rapport van het INSEE zullen ze daar intussen wel voor mij hebben klaargelegd.

Ware liefhebbers van buitensporige vormen van architectuur zullen in Puisseux-Pontoise mondjesmaat aan hun trekken komen. De jury van het concours 'Immeubles de Ville' – dat gehouden werd in verband met de bouw van de nieuwe Stad Puisseux-Pontoise – meende namelijk enkele extravagante inzendingen alleen vanwege hun puur theoretisch belang te moeten vermelden, en merkte verder fijntjes op dat zij zich, als het gaat om de realisering van 'ces démarches brillantes démonstratrices', toch minder geëngageerd voelt met deze 'architecture objet'. Welliswaar meent de jury dat de 'architecture objet' in een stad, vanwege haar symbolische functie, recht op bestaan heeft, maar dat in ieder geval, voor wat Puisseux-Pontoise betreft, haar aanwezigheid tot enkele streng afgebakende terreinen beperkt dient te blijven. 'Op deze manier', vervolgen op hun beurt de planologen Bajard, Gaillard en

Jaouen, 'kan de oorspronkelijke opzet van de eerste drie representatieve wijken – les îlots 1, 2 et 3 – in Puisseux-Pontoise behouden blijven'. Door de functionele scheiding van theorie en praktijk, die als gevolg van het oordeel van de jury is ontstaan, kan het établissement public d'aménagement zich volledig concentreren op de uitvoering van de drie, onder voorbehoud van de jury, bekroonde inzendingen.

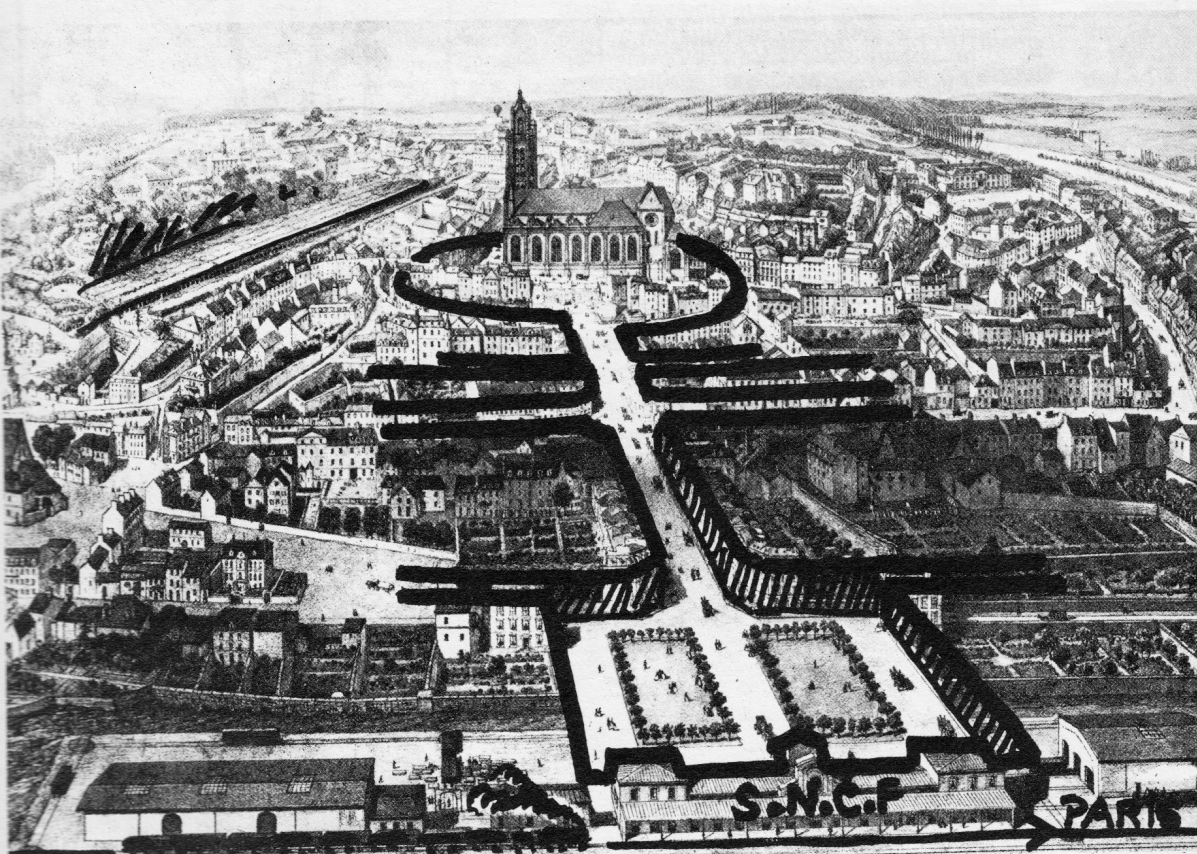
In eerste instantie kan de urbanisatie ten zuiden van Puisseux dus worden gerealiseerd op de wijze zoals men zich die had voorgesteld. Opnieuw wil men, voor de zoveelste maal, proberen om de urbanistische januskop meer glans te verlenen door een kleine bijdrage te leveren voor de oplossing van het stedenbouwkundige probleem: 'om temidden van een alomanezige natuur de stad toch iets méér stad te laten zijn'. Hoewel de nieuwe stad Puisseux-Pontoise zich continu in ruimte en tijd zal moeten kunnen blijven ontwikkelen, zal het dan toch noodzakelijk zijn dat de architect alle problemen met betrekking tot de vormgeving zo consequent mogelijk benadert. Hetgeen wil zeggen dat hij voortdurend goede relaties tot stand moet brengen tussen gebouwen en openbare ruimte en tegelijkertijd voortdurend het niveau van de kwaliteit van alle woningen moet trachten te verhogen. Deze kwaliteitsverbetering wil men realiseren door op grote schaal al die bouwkundige ideeën in Puisseux-Pontoise toe te passen die elders voorwaarde voor de zo succesvolle evolutie

van de eengezinswoning zijn geweest. Want, zo redeneert men hier thans, het mag dan misschien waar zijn dat enkelen uit vrije wil in een gemeenschappelijke flat wonen.... voor de meesten, die financieel vaak minder draagkrachtig zijn, blijkt het toch vaak een zaak van pure noodzaak te zijn.

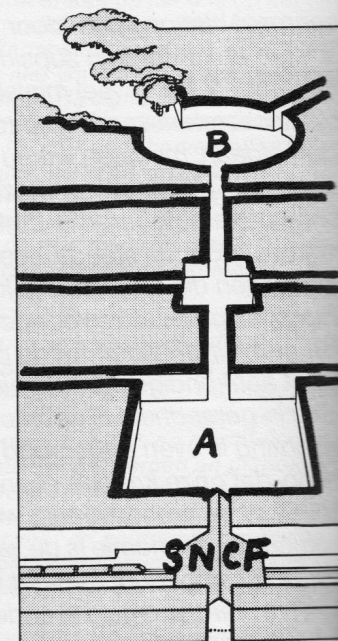
Terwijl de stedenbouwkundigen van het établissement public d'aménagement – het EPA – van Cergy-Pontoise zich dus blijkbaar verheugen vanwege het feit dat het dubbelzinnige karakter van hun beroep zich wederom heeft bevestigd – eau trouble, pêche claire; in troebel water is het goed vissen – schrijven Patrick Céleste en Nicolas Soulier in het weekblad Architecture, Mouvement et Continuité wat voor de architecten de gevolgen kunnen zijn van een dergelijke ontwikkeling.

Alvorens echter beide heren het woord te geven moet nu eerst meer worden verteld over de wijze waarop, organisatorisch zowel als administratief, de plannen met betrekking tot de bouw van la ville jumelle Cergy-Puisseux-Pontoise worden ontwikkeld. Het EPA, dat in 1969 door de staat werd gesticht, heeft het karakter van een industriële onderneming. Het bestaat uit veertien leden: zeven leden vertegenwoordigen de staat, vijf leden worden gekozen door de desbetreffende gemeentes, één is afgevaardigde van le conseil général du Val d'Oise en één vertegenwoordigt le conseil régional d'Ile-de-France.

Het EPA tracht in hoofdzaak de integratie te

La Rue Impériale in Pontoise – tussen station en Saint-Maclou – ontstaan dankzij het voorbeeld van de baanbrekende activiteiten van Haussmann...

... op een thema dat thans, in Puisseux-Pontoise, blijkbaar weer opgeld doet

Wanneer 'les Cergy-Pontins' in de toekomst, via een overdekte passage, het station in Puisseux-Pontoise zullen vertrekken, komen zij...

bevorderen binnen het totale gebied, dat gevormd wordt door de grondgebieden van de vijftien samenwerkende gemeentes: Boismont, Boissy-l'Aillerie, Cergy, Courdimanche, Eragny-sur-Oise, Jouy-le-Moutier, Menucourt, Mery-sur-Oise, Neuville-sur-Oise, Osny, Pierrelaye, Pontoise, Puiseux-Pontoise, Saint-Ouen-l'Aumône en tenslotte Vauréal. Dit gebied is in totaal tienduizend hectare groot en telde eind 1977 ca 90.000 inwoners. Samengesteld uit ongeveer honderd medewerkers, bestudeert het EPA de nieuwe plannen voor dit gebied (l'équivalent de Paris intramuros), verwerft en ontwikkelt bouwgronden, bepaalt technische zowel als stedenbouwtechnische en juridische zowel als financieel-technische voorwaarden voor geïnteresseerde beleggers of private instellingen zowel als voor handel en industrie. Van staatswege moet het EPA dus beschouwd worden als de grote animator die de werkzaamheden coördineert van de verschillende 'acteurs' die bij de bouw van la ville nouvelle betrokken zijn.

Vier jaar na de geboorte van het EPA komt op 1 januari 1973 het SCA -le syndicat communautaire d'aménagement- ter wereld. Dit blijkt samengesteld te zijn uit vertegenwoordigers van de vijftien gemeentes die tot één nieuwe, originele en regionale administratieve organisatie moeten worden samengesmolten. De twee tot vijf gedelegeerden die per gemeente zitting kunnen hebben in het SCA vormen gezamenlijk het 39 man sterke syndicaat. Dit SCA is opgedeeld in

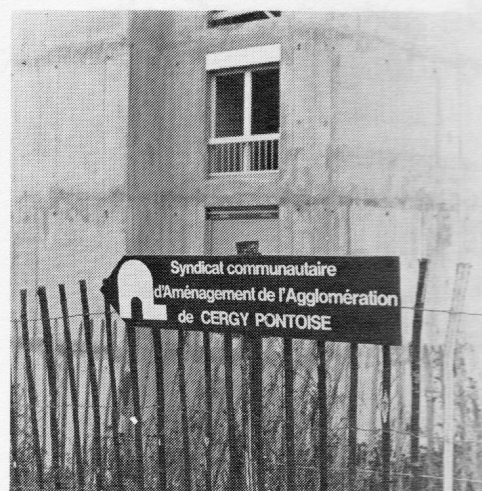
negen commissies die, per commissie, worden voorgezeten door een vice-president en die gezamenlijk de beschikking hebben over een technisch en administratief apparaat, waarin in 1977 in totaal 360 man personeel werkzaam was.

De voornaamste taak van het SCA is het in leven roepen en organiseren van de verschillende openbare voorzieningen. Daardoor is het SCA, vooral in de nieuwe uitbreidingsgebieden, de vraagbaak bij uitstek voor de bevolking, die bij haar terecht kan met vragen op educatief zowel als sociaal-educatief en cultureel gebied. Daarnaast kunnen aan het personeel van het SCA ook al die problemen worden voorgelegd die ontstaan op het gebied van sport, communicatie en transport. Een groot deel van de verantwoordelijkheid van het SCA ligt ook op het gebied van de urbanisatie, omdat het syndicaat zich ondermeer moet uitspreken over de wenselijkheid van de bouw van nieuwe stadswijken zowel als over alle financiële consequenties die zullen ontstaan wanneer al deze wensen mogelijk eens worden gerealiseerd. Bovendien is het SCA gemachtigd om in het totale ZAN-gebied (zone d'agglomération nouvelle) belastingen te heffen en belastinggelden in te vorderen. Voor zover de vijftien samenwerkende gemeentes als zelfstandig bestuurlijk systeem blijven bestaan, zullen zij zelf de belastinggelden, die binnen hun territorium moeten worden opgebracht, blijven innen.

Het EPA en het SCA zijn dus de enige organisaties waarbinnen de uitwisseling van ideeën tussen volk en staat kan plaatsvinden. Misschien is deze unieke situatie voor deze modelstad wel ontstaan vanwege het feit dat Giscard d'Estaing van mening is 'dat de ontwikkeling van alle soorten openbare diensten, met name op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs en vervoer, het individu in staat stelt gezin en kinderen steeds meer mogelijkheden, zekerheden en voordelen te kunnen aanbieden. De keerzijde van de medaille is echter de steeds grotere afhankelijkheid ten aanzien van een bestuurlijk systeem waarop het individu nauwelijks enige invloed heeft en dus het gevoel krijgt dat hij er, met handen en voeten gebonden, aan is overgeleverd'.

Wat staat dan in een dossier geschreven dat, naar aanleiding van het concours Immeubles de Ville, in samenwerking met le ministère de l'Environnement et du Cadre de Vie (Direction de l'Architecture) tot stand gekomen is? 'Le concours de Cergy-Puiseux est un remarquable exemple des ambiguïtés de la production d'une idéologie urbaine!' Waarna Patrick Céleste en Nicolas Soulier tenslotte nu eens even op een rijtje mogen zetten wat la ville nouvelle van alle architecten verwacht in verband met haar wensen voor een algehele verbetering van le Cadre de Vie: --- lage flatgebouwen; een goede schaal--- de muren moeten een huid hebben--- een overdadige vegetatie--- een architectuur met daken---overgang tussen individu en collectief--- een architectuur die voldoende verscheidenheid bezit--- aangename parkeerplaatsen--- ruimte voor sociaal contact (tussen trottoir en entree van eigen woning) --- een opeenvolging van goed gevormde architecturale ruimtes--- gelijkvloers aangepaste woningen---!

A votre service!

vaak staan op de bouwterreinen borden die de bezoekers verwijzen naar het bureau van het SCA, de officiële tegenhanger van het EPA in Cergy-Pontoise

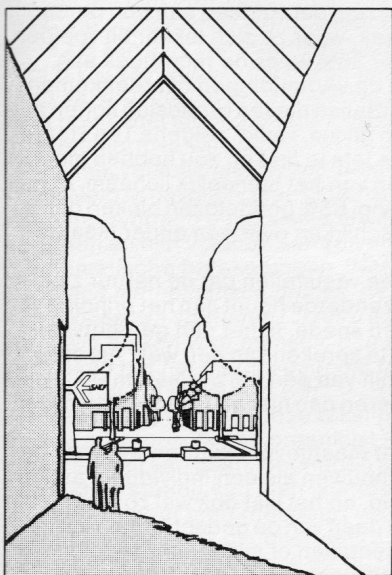

alle activiteiten op het gebied van de promotie van la ville nouvelle Cergy-Puiseux-Pontoise geschieden binnen de verantwoordelijkheidssfeer van het SCA

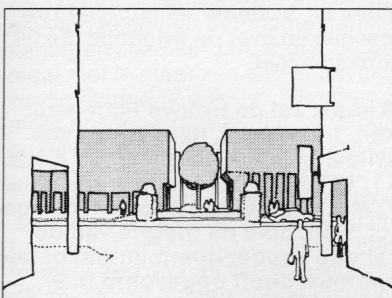

die activiteiten zullen door les Cergy-Pontins alleen dan worden gewaardeerd wanneer niemand het slechte advies van Citroën aux sérieux neemt

...evenals 'les Pontins' thans, op een vierkant plein: le Grand' Place (A)

via le Grand' Place zullen zij dan hun weg kunnen vervolgen,

evenals hun voorouders in de 19de eeuw via la Rue Impériale in Pontoise, om tenslotte te belanden op La Place des Grandes Vues (B)

Alles goed en wel' aldus Patrick Céleste en Nicolas Soulier in het blad *Architecture Mouvement Continuité*, 'maar als de organisatoren van de architectuurprijsvraag – in 1978 georganiseerd in verband met de bouw van Puiseux-Pontoise – zich niet houden aan de teneur van de naam 'Immeubles de Ville', dan is die naam voor ons, nu wij de resultaten moeten beoordelen, niet veel meer geweest dan een vlag die de lading van het schip nooit heeft gedekt'.

In feite was het er in dit geval, volgens de beide heren, niet om te doen huisjes te ontwerpen; het ging er om de totale structuur en organisatie van drie verschillende ilots niet alleen uit te beelden, maar ook organisatorisch te overdenken. Want het woord *ilot* was hier niet in zijn beperkte betekenis gebruikt voor 'een blok huizen', maar als aanduiding van een hele woonwijk die zal ontstaan als een aantal huizenblokken (met alles wat daartussenin gelegen is zoals avenues, pleinen, straten, binnenplaatsen en nauwe steegjes) zich tot één architectonische configuratie heeft verenigd. Bovendien, en dat was toch wel een verrassende ontwikkeling, als men de bouw van Puiseux-Pontoise vergelijkt met de bouw van alle overige nieuwe steden in Frankrijk, zouden alle immeubles – hetgeen iets héél anders is dan alle logements – die tenslotte een *ilot* moeten vormen, een individueel en géén collectief karakter moeten krijgen. Met andere woorden – en d'autres termes – on a demandé un veau à 5 pattes!

Het totaal van 136 inzendingen toont aan dat onder architecten het animo nog steeds relatief groot is om een dergelijk schape met vijf poten op de een of andere wijze gestalte te geven. Dat de keurmeesters zich uiterst kritisch hebben opgesteld valt af te leiden uit het feit dat zij het materiaal letterlijk tot op het bot hebben onderzocht. Toen les essayeurs – de keurmeesters – op deze wijze tenslotte (voorlopig) twintig inzendingen hadden geselecteerd, werden deze nog eens extra onderzocht door een speciale groep 'internisten', die met behulp van speciale camera's een endoscopisch onderzoek hebben verricht om prenataal, met behulp van de ingezonden maquettes, de volumetrische kwaliteit van de verschillende te bouwen openbare ruimtes nu al vast op hun merites te kunnen beoordelen. Slechts één inzender heeft dit nare inwendig onderzoek met succes doorstaan: le concours a été déclaré fructueux, hetgeen wil zeggen dat in zijn geval de einduitslag een positief resultaat heeft opgeleverd: Noblesse oblige!

Het betreft hier de inzending voor het tweede *ilot*, ontworpen door het architectencollectief SOPRA (J.F. Viguier, J.P. Jodry en assistenten) en uit te voeren door La Société HLM des Trois Vallées. De SOPRA-architecten

lichten hun ontwerp onder meer als volgt toe: 'Het *ilot*, hoewel in strijd met de oorspronkelijke morfologische structuur, zal als zodanig worden uitgevoerd. Dat wil zeggen dat de gebouwen in deze wijk niet zullen worden geordend volgens het gangbare orthogonale systeem van la trame viaire – de matrix – maar juist volgens een systeem dat tegengesteld, diagonaal, is ten opzichte van het normale orthogonale systeem dat in de omringende wijken zal worden toegepast. Eengezinshuizen zullen – onafhankelijk van de lage flatgebouwen die aan de randen van het *ilot* worden gebouwd – onderling volgens een karakteristieke stedenbouwkundige typologie worden gerangschikt, terwijl bovendien de ruimte tussen de gebouwen eenheden, behoudens een bescheiden modénature architecturale commune, niet zal worden gebruikt ten behoeve van de bouw van intermédiaire architecturale elementen, opdat de conflictsituatie door een iegelijk duidelijk zal kunnen worden waargenomen!'

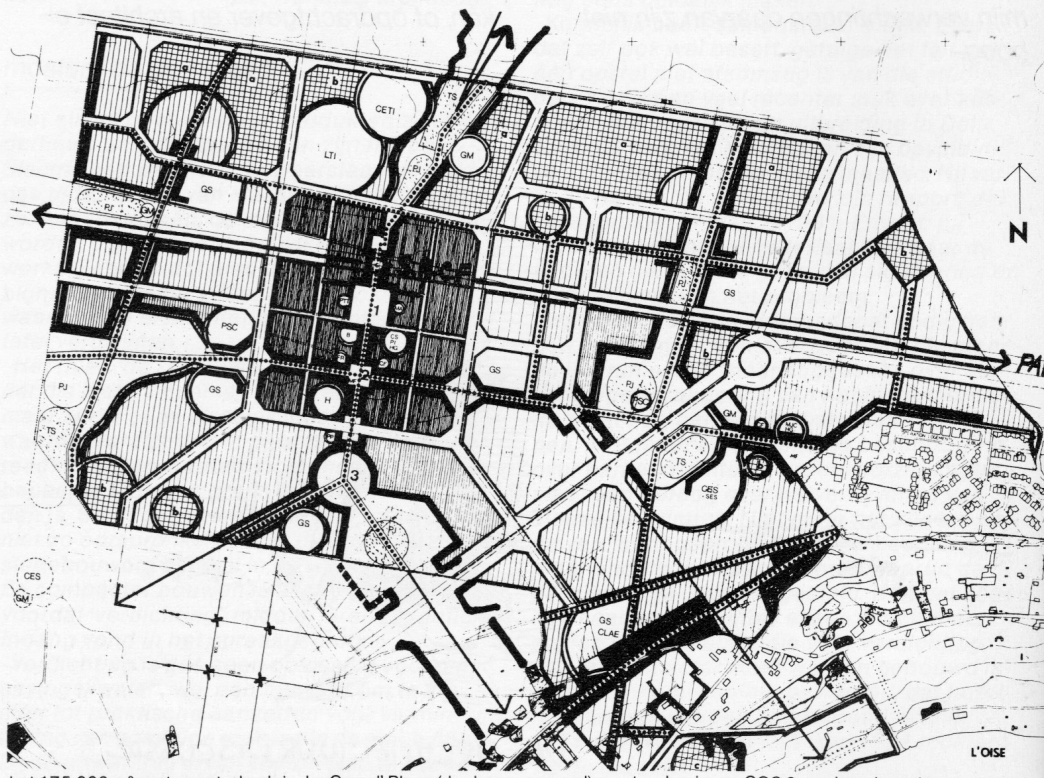
Gedragen door dit grootse ideaal, dat het ambigue karakter van de stedenbouw opnieuw versterkt, bereiken de 'SOPRA-boys' als eersten de finish! Wanneer dan, na de overwinning, hun plannen – in verband met de mogelijkheid van een eventuele realisering – bovendien nog door een groep financieel-technische deskundigen worden gewogen en niet te licht bevonden, besluit het EPA (établissement public d'aménagement) dadelijk met de bouw van *ilot* 2 te beginnen. Of de plannen van de prijswinnaars van *ilot* 1 (Fischer/Zandfos) en *ilot* 3 (Arbousset/Chopiret) ooit zullen worden uitgevoerd – voor beide groepen luidde het oordeel van de jury negatief, le concours a été déclaré infructueux – zal helemaal afhangen van het resultaat van de besprekingen die de jury, in dit verband, alsnog met de prijswinnaars wil voeren.

Enkele jaren voorafgaande aan het concours Immeubles de Ville schrijft Bajard,

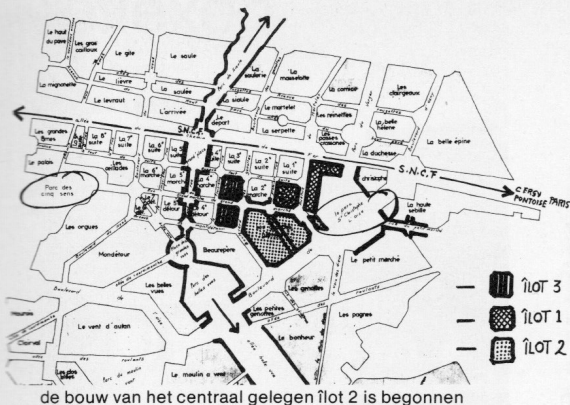
toen als stedenbouwkundige in dienst bij het EPA, in l'*Architecture d'Aujourd'hui* (1976-187) 'dat er, voor wat betreft de stedenbouwkundige vormgeving, een neiging tot verslapping valt waar te nemen en dat de 'architecture-objet' overheerst'. In navolging van dit oordeel van Bajard worden drie jaar later les architectes opiniâtres – de koppige architecten die toch vormen van architecture-objet willen creëren – door de jury van de prijsvraag 'geëxcommuniceerd'; zij krijgen kleine reservaatjes toegewezen. 'Bovendien? zo vervolgt Bajard, 'wordt de conceptie van de Franse programma's met betrekking tot de ontwikkeling van nieuwe steden, sterk beïnvloed door soortgelijke ontwikkelingen in Engeland en de Scandinavische landen. De centra van de steden lijken daardoor meer op zakelijke vestingen (des fortresses commerciales) dan op stedelijke kiemen – qu'à des germes de ville'.

Er zijn bepaald interessante projecten gerealiseerd en enkele daarvan zijn er zelfs de oorzaak van geweest dat de functionalistische opvatting soms voor een poëtische heeft moeten plaatsmaken. Per slot van rekening heeft dit alles niet veel in het laadje gebracht. De administratieve en financiële procedures en de produktiemethodes die voortdurend bij de bouw worden toegepast, zijn belangrijke belemmerende factoren – des verrous importants! Maar om datgene wat gisteren nog onmogelijk was vandaag toch te kunnen realiseren moeten we er toch rekening mee houden dat zowel de publieke opinie als het professionele en politieke klimaat veranderen vanwege de schok die door nieuwe ideeën wordt veroorzaakt. Moet de 'doorbraak' van La Groupe SOPRA, die slechts gebaseerd bleek te zijn op een speelse variant van la trame viaire, worden vergeleken met de komst van die ene zwaluw die nog geen lente maakt – avec cette hirondelle qui ne fait pas le printemps?

Jean Castex die, naar aanleiding van de uit-

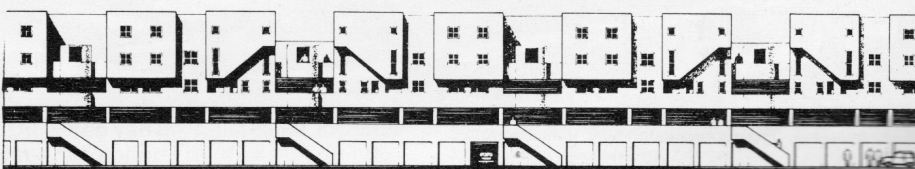
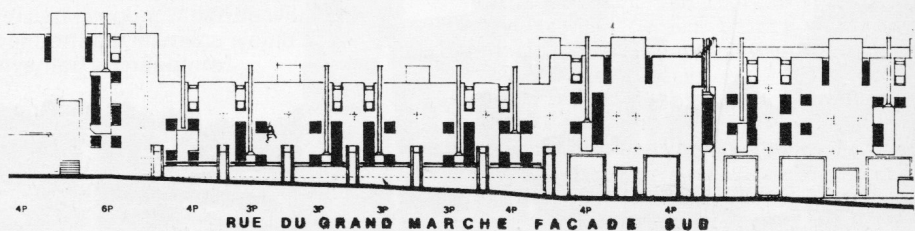
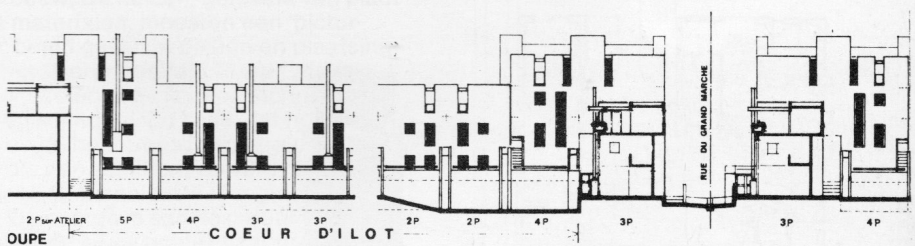
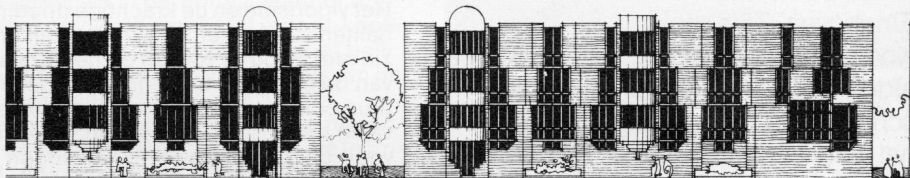
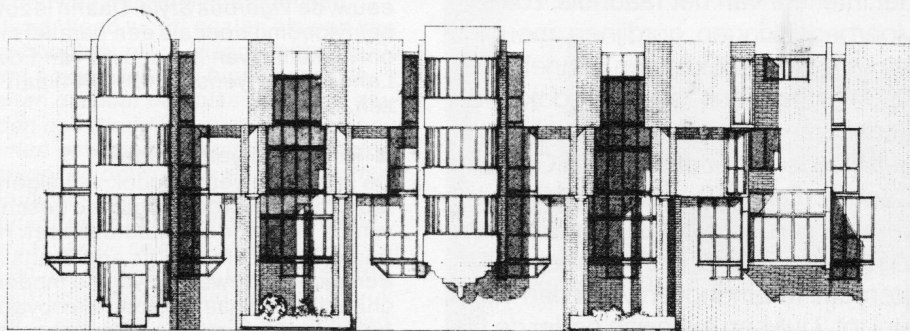
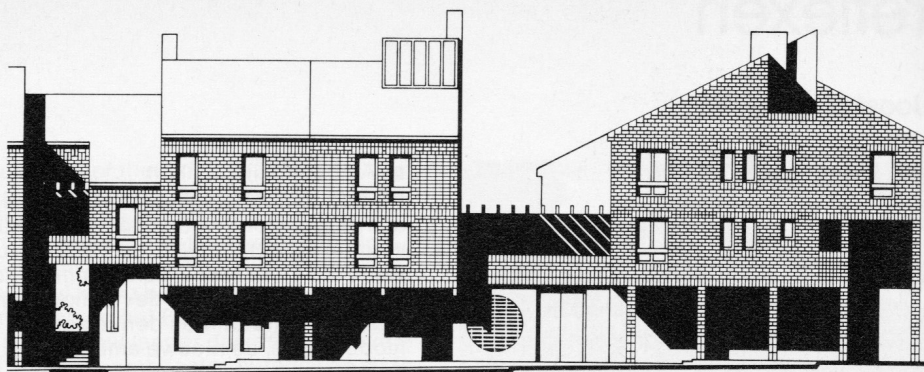
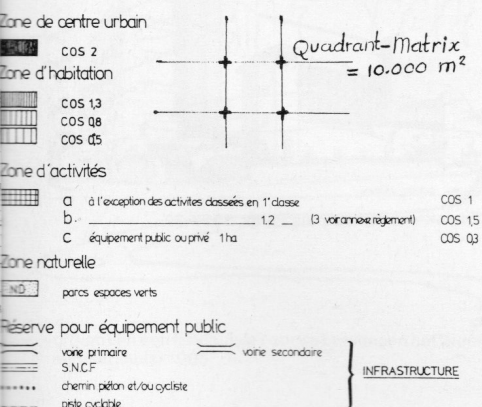
het 175.000 m² grote centrale plein, La Grand' Place (donker gearceerd) moet op basis van COS 2 maximaal worden verdicht

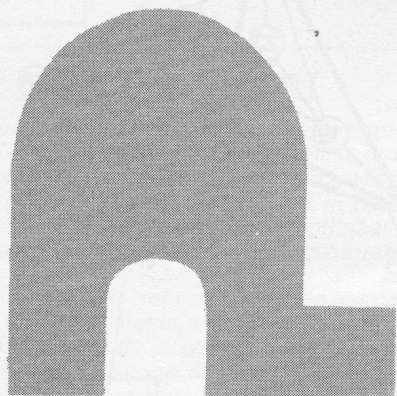
slag van de prijsvraag Immeubles de Ville, beschouwingen schrijft over flot 1 in *Architecture Mouvement Continuité* (numéro 47), vindt blijkbaar ook dat, door de komst van deze zwaluwen, de koopmansgeest nog maar weinig is veranderd. Want, zo schrijft hij, 'wat moeten wij nu eigenlijk over al die immeubles de ville zeggen als zij voortdurend aan het Amsterdam van Berlage doen denken'.

Dat de immer rondwarende koopmansgeest ook anders ervaren kan worden dan via kenmerkende stedenbouwkundige constellaties of karakteristieke, representatieve vormen van architectuur, blijkt bij het doorlezen van de reglementen voor de prijsvraag. In die reglementen worden de deelnemers er namelijk duidelijk op gewezen dat de verschillende bouwgronden overeenkomstig hun meer of minder gunstige ligging, optimaal, volgens een bepaalde code, gebruikt moeten worden. De verschillende mogelijkheden van maximaal grondgebruik worden met behulp van een getalswaarde aangeduid: de zg coëfficiënt d'occupation du sol = COS. Op deze wijze kunnen de verschillende zones achtereenvolgens worden gebouwd volgens COS 2/1,3/0,8/0,5 waardoor de stedenbouwkundige concentraties in de verschillende wijken zich dus onderling zullen verhouden als de getallen 4:2, 6:1, 6:1.

Het moge dan misschien waar zijn wat Monique Dagnaud geschreven heeft in haar boek 'Le mythe de la qualité de la vie et la politique urbaine en France': het blijft moeilijk –rekening houdend met het statistisch materiaal en de vele studies op het gebied van het daadwerkelijke urbanistische handelen van de Franse staat gedurende de laatste dertig jaar– een duidelijk beeld te krijgen van de urbanisatiepolitiek die in Frankrijk werd uitgevoerd. In Puisseux-Pontoise daarentegen kan in het vervolg ieder geïnteresseerd lid van de samenleving zich, aan de hand van een simpele getalsverhouding, een duidelijk beeld vormen van de positieve bijdrage die op stedenbouwkundig gebied, van de zijde van de bureaucratie, werd geleverd voor het verkrijgen van een cadre de vie supérieur.

geveltypen die mogelijk het uiterlijk van flot 1 en 3 zullen bepalen wanneer men alsnog beslist met de winnende architecten in zee te gaan

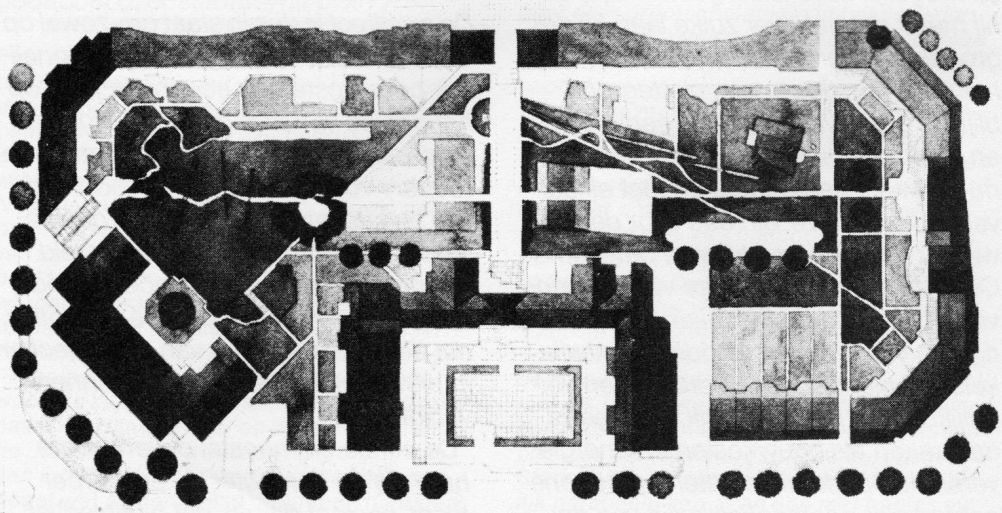
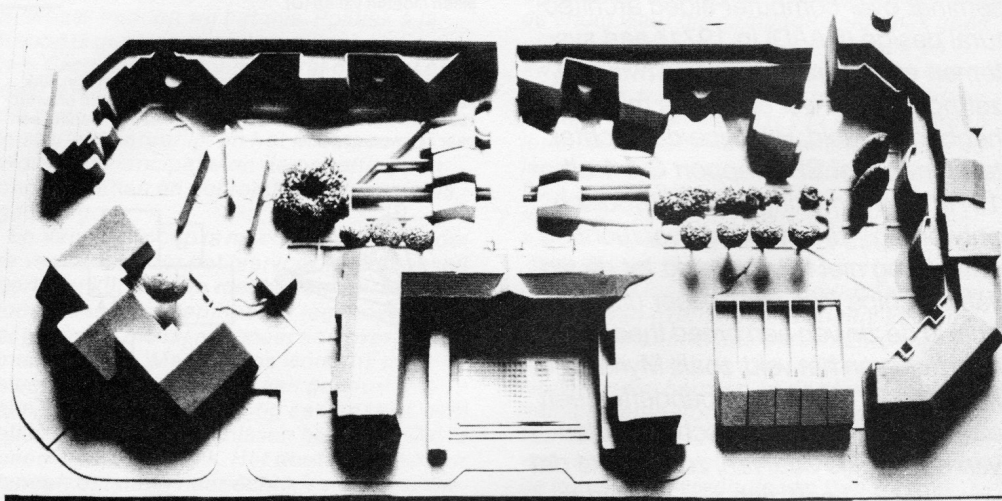

La Préfecture du Val d'Oise (architect Henry Bernard, 1970): Hou alle mensen tegen en biecht eerlijk op dat geen enkele aardse schoonheid vergeleken kan worden met die van de keizerin van La Mancha; de onvergelijkelijke Dulcinea du Tobosco!

Ecoutez! C'est formidable! Zelfs een 'pasteibakker' als Alain Sarfati kon vanuit Puisseux-Pontoise met een eervolle vermelding van de prijsvraag 'Immeubles de Ville' naar huis terugkeren. Imaginez-vous! Een jury, die toch méér dan bekwaam moet worden geacht, laat zich daar even door een uitdagende, idealistische architect volledig inpakken. De deskundige équipe, die het concours heeft voorbereid, liet toch nadrukkelijk het volgende weten: Hoewel tijdens de jongste geschiedenis van prijsvragen op stedenbouwkundig gebied, vooral op het terrein van het bouwen van nieuwe steden, zich bepaald een evolutie heeft voorgedaan – zowel met betrekking tot bepaalde stedenbouwkundige opvattingen als ook op het gebied van de stedenbouwkundige productie – willen de stedenbouwkundigen in Puisseux-Pontoise desondanks hun plannen voor de nieuwe stad een extra culturele dimensie verlenen. Zij willen, uitgaande van de vormverslapping die de huidige stedenbouw kenmerkt en zich baserend op hun praktische ervaring, de stad namelijk opnieuw eerst volledig in tekening brengen en tegelijk een noodzakelijke renaissance van 'l'art urbain' bewerkstelligen. Iedere deelnemende architect zal in Puisseux-Pontoise weliswaar een zuiver architectonisch antwoord moeten geven op een bepaalde stedenbouwkundige logica, maar hij zal niet meer als een reddende engel worden beschouwd die de stad opnieuw zal moeten maken of die alle stedenbouwkundige problemen met behulp van pure heldenmoed en architectonische hoogstandjes dan wel met allerlei nieuwigheden denkt te kunnen oplossen...

En wat schrijft dan een zekere Alain Sarfati als toelichting bij zijn plan 'Fragments de ville'? 'De condities, volgens welke de prijsvraag Immeubles de Ville in Puisseux-Pontoise wordt georganiseerd, hebben mij er toe geleid mijn antwoord op deze uitdaging als een manifest te doen begrijpen! Want, inderdaad, wat ook de werkelijke kwaliteit van mijn plan zal blijken te zijn en op welk niveau de jury het mogelijk zal classificeren, in géén geval zal het ooit ter plaatse worden gerealiseerd en de overige architecten zullen zich dus rustig aan hun 'stijloefeningen' kunnen wijden'.

In de ogen van het Franse publiek is architect Sarfati misschien wel een wat al te simpele 'pâtissier'. De huizenblokken – les pâtés

Sarfati's plan voor filot 3: conventioneel van buiten – revolutionair van binnen

aldus de meer dan bezeten Don Quichote die, sinds 1980, de schepping van Henry Bernard mag completeren

'O Dulcinée du Tobosco, toeverlaat en kracht van mijn ziel, godin der schoonheid, geef mij kracht, door middel van één enkele blik uit uw ogen, voor dit vreselijke avontuur'

'Het zijn reuzen, daar ben ik zeker van. Als je bang bent ga dan weg! Ga ergens een schietgebedje doen terwijl ik mij in deze gevaarlijke en ongelijke strijd begeef'. (Don Quichote tegen Sancho Panza voor hij met de strijd tegen de windmolens begint)

de maisons— die hij via de etalages van zijn 'pâtisserie-architecture' het likkebaardende volkje van Gargantua en Pantagruel tracht voor te schotelen, zijn spaarzaam gegarneerd en weinig appetijtelijk toebedeeld. Als de trouwe clientèle van de (van de vroege morgen tot de late avond) slovende 'pasteibakker' vraagt naar het waarom van zijn verkoopstechniek, doet Sarfati, vertrouwelijk over de toonbank buigend, het volgende verhaal.

Als we over de stad praten, waarover hebben wij het dan? Niemand zal toch kunnen ontkennen dat de rue Ferrandi bijvoorbeeld een typisch Parijse straat is, waar huizen en werkplaatsen schouder aan schouder langs de trottoirs staan. Toch kan ik nooit nalaten om juist daar te dromen over tuinen die naar kamperfoelie geuren of over prieeltjes die met blauwe regen of wijnranken zijn begroeid: le mythe de la campagne est fort. Vergeet bijvoorbeeld in dit verband niet dat onlangs de inwoners van een woonwijk in Grenoble en bloc geweigerd hebben dat de groenvoorziening in hun buurt 'even' door hogerhand zou worden 'geconstrueerd' en dat zij daar inmiddels zelf hun zaakjes hebben geregeld. Dat alles neemt echter niet weg dat onze rue Ferrandi tenslotte dan toch maar visueel door een enorme 'pâtisserie blanche' wordt afgesloten, omdat één collega ooit gemeend heeft in de rue du Cherche-Midi de enorme immeuble 'Felix Potin' te moeten bouwen. En dat was dan wel eventjes wat anders dan waarover wij nu spreken. En denken jullie nu werkelijk dat ik het straks misschien—gesteld dat de jury positief over mijn plannetjes zal oordelen—in Puiseux-Pontoise ook maar een hartje beter zal doen? Nee hoor! Neem nu bijvoorbeeld mijn voorstellen voor het 'dakenlandschap'; belangrijk onderdeel van mijn plannen voor îlot 3 in Puiseux-Pontoise. Die stellen immers alles bij elkaar genomen -puntgeveltjes, keelgootjes, ballustrades, acroterietjes, dakvensters, dakgoten, afvoerpijpen, glazen overkappingen en hier en daar een ornamentje—toch geen enkele moer voor. Desondanks blijft ik hopen, ook al zijn mijn plannen dan nog zo summier, dat het publiek gestimuleerd zal worden om deze pauvre collectie naar believen en volgens eigen smaak verder aan te vullen. Door mee te doen aan de architectenprijsvraag in Puiseux-Pontoise en met het goede voorbeeld van menig

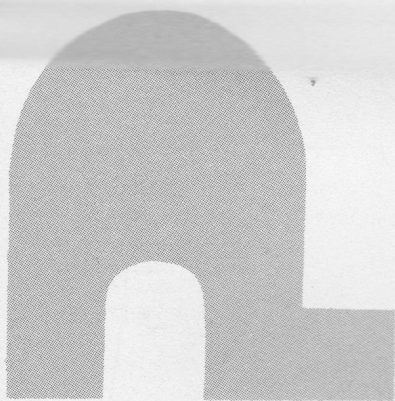
'natuurlijk' îlot in het vijfde, zesde, zevende of veertiende arrondissement in Parijs voor ogen—waar men 's morgens de vogels hoort zingen en 's avonds de uilen hoort roepen—heb ik slechts gedeeltelijk een soortgelijke 'jardin de France' opnieuw willen introduceren in een te bouwen wijk in het centrum van Puiseux-Pontoise. Als de inwoners gewoon wat met mijn model verder spelen zouden er bijvoorbeeld tussen de heggen, die geplant zullen worden in de gemeenschappelijke openbare ruimte van het îlot, paadjes kunnen ontstaan. Tussen die paadjes zullen, dankzij de komst van brandnetels, kaardebollen en bramen, kleine ontoegankelijke en mysterieuze gebiedjes worden gevormd. De omwonenden, die gebruik wensen te maken van deze sluipweggetjes, zullen zich dus niet alleen te goed kunnen doen aan de vele sappige bramen maar zij zullen zich, en passant, ook even kunnen onttrekken aan het energerende stedelijke milieu. Stel je eens voor dat je zelf, via zo'n 'natuurlijke' omweg, pardoes in een drukke hoofdstraat belandt: zou je dan niet, gestimuleerd door zo'n geweldige contrastwerking—die kenmerkend is voor menige goede stad—de sfeer van het nieuwe Puiseux-Pontoise veel beter ervaren?

Tot zover het verhaal van Sarfati. Kan men zijn ludieke plan accepteren als een serieuze reactie op het strenge en nauwkeurige stedenbouwkundig beleid—à un urbanisme établi avec rigueur et précision—dat met betrekking tot Puiseux-Pontoise wordt gevoerd? Of heeft de jury het werkstuk van Alain Sarfati slechts willen vermelden omdat zij deze bouwkundige troubadour heeft willen belonen voor zijn fraaie voordracht van het bekende 'liedje van verlangen' dat tegenwoordig steeds vaker op verschillende bouwplaatsen wordt gehoord?

Door de toelichting bij zijn plannen voor îlot 3 in Puiseux-Pontoise een strijdbaar karakter te geven in de vorm van een manifest en door, langs zijn neus weg, melding te maken van de 'rebellie' van de brave burgers van Grenoble, presenteert Sarfati zichzelf als een gepassioneerd en sociaal bewogen bouwmeester. In de ogen van vele succesvolle collega's zal hij derhalve vergeleken kunnen worden met die roemruchte Spaanse dolende ridder die ooit vrijwillig ten strijde is getrokken om het vele onrecht, zijn medeburgers aangedaan, te vergelden. Zij zullen ongetwijfeld een zekere overeenkomst heb-

ben ontdekt tussen deze 'edelman' Don Quichotte die zichzelf, als simpele ziel, tot ridder heeft laten slaan en hun bouwende confrater die ooit door hen tot architect werd geridderd. Don Quichotte trok ten strijde namens la Dulcinée (zoetelief of aangebedene) du Toboso; een door hem herdoopte en heimelijk aanbeden dorpse schone die luisterde naar de volgens hem wat al te boerse naam Aldonza Lorenzo. Sarfati, die verslingerd is aan zijn vak, wil héél gewoon een stadswijk grondig in elkaar timmeren en tegelijkertijd, als 'architect titulaire', op zijn beurt de (bureaucratische) windmolens bevechten, die naar zijn overtuiging de stroom van het leven al te grondig wensen te bemalen.

Tien jaar na de officiële opening van la Préfecture du Val d'Oise in 1970—het in voorgespannen beton uitgevoerde administratieve centrum dat voor Cergy-Pontoise, in de vorm van een omgekeerde pyramide, door Henri Bernard werd ontworpen en waar nu zowel Le Conseil Général du Val d'Oise en le Préfet als la Trésorerie Générale zijn gehuisvest—werd naast de westelijke gevel van dit betonnen molenpaard—de cet cheval de meunier—een plastiek ter nagedachtenis van Don Quichotte geplaatst. Alain Sarfati kan gerust zijn. Ook in Cergy-Pontoise is men blijkbaar overtuigd van het feit dat een goede stad moet worden gebouwd op het principe van contrastwerking.

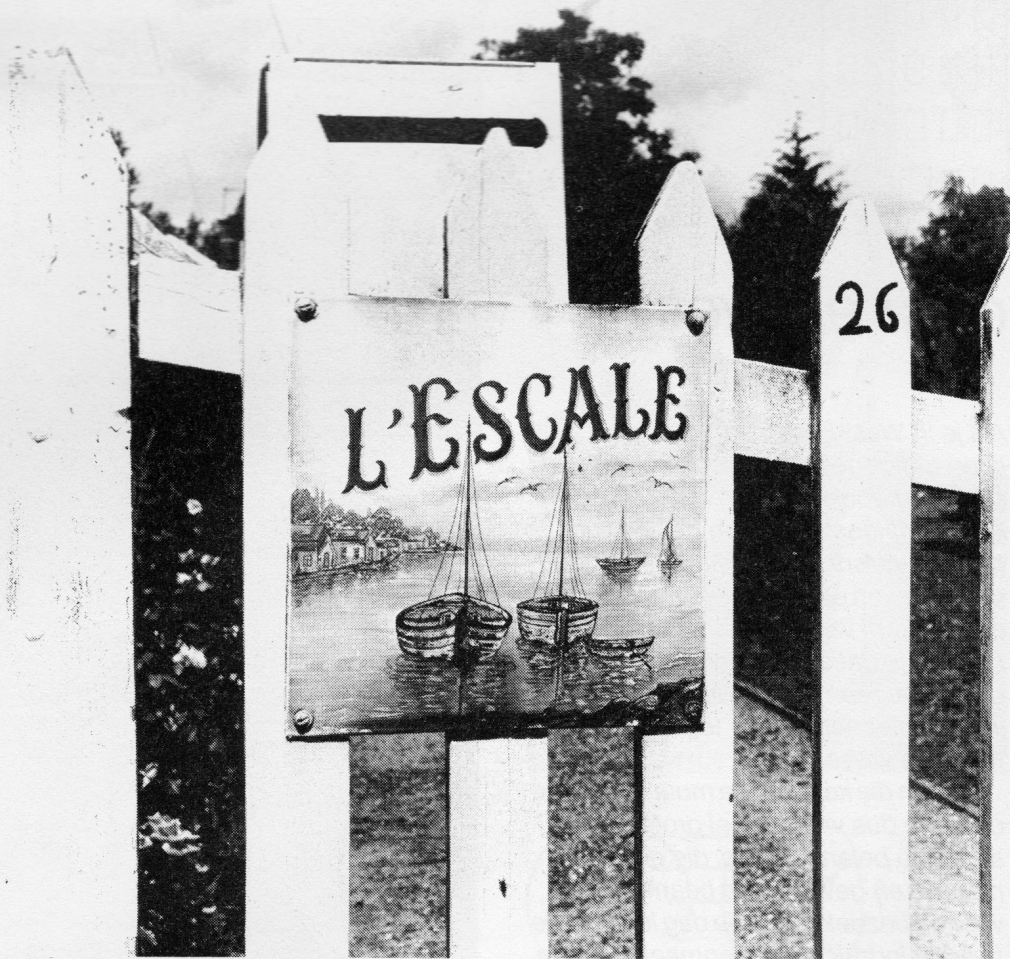

Een bongerd in voorjaarstooi. Kinderen dolend op geurend, niet vertreden gras. Aan lange, schone en nog blank geschuurde tafels zitten kletsende mannen en vrouwen die tegen de te felle zonnestralen worden beschermd door middel van glanzend plastic dat onder de takken van de bomen is uitgespannen en dat het uitbundige licht duizendvoudig weerkaatst. Hier, in Jouy-le-Moutier, zal vandaag de traditionele voorjaarskermis beginnen.

Pal naast de ingang van het kermisterrein is een schamele goktent geplaatst waarvoor de publieke belangstelling echter opmerkelijk groot blijkt te zijn. Bezoekers kunnen zich, tegen een kleine financiële vergoeding, uitzinnig vermaken met het werpen van kleine pijltjes naar fotografische portretten van (niet geliefde) plaatselijk politieke figuren. Zonder dit volkse vermaak één enkele blik waardig te keuren en zonder mij te hebben opgemerkt passeert daar warempel al de energieke burgemeester van Jouy-le-Moutier. Hij blijkt op weg te zijn naar de tegenover liggende uithoek van het kermisterrein, waar de officiële opening van dit volksfeest zal plaatsvinden. Fier, als gold het een officieel gebeuren op de Champs-Élysées, stevent hij regelrecht af op een groep rasechte indianen; bestijgt een plankier waarop die indianen tijdens de feestdagen regelmatig dansen zullen uitvoeren voor hun overzeese blanke 'broeders'; grijpt een microfoon en spreekt zijn volkje op joviale wijze toe. De openingsspeech is kort; l'applaudissement du public de la même manière! De indianen besluiten de korte plechtigheid sans sourcilier—zonder één enkele spier op hun gelaat te vertrekken—met een fraaie vreugdedans.

Voor de tweede maal, binnen achtenveertig uur, ontmoet ik hier vandaag toevallig de enorme actieve burgervader van Jouy-le-Moutier weer. De eerste confrontatie had plaatsgevonden op het bureau van het EPA—Etablissement Public d'Aménagement—de la ville nouvelle de Cergy-Pontoise, waar ik hem ontmoette op de trap die naar het conferentiezaaltje van het bureau leidt. De bedoeling was dat ik daar, voor een klein gezelschap, dia's zou vertonen van mijn verschillende tuinprojecten in Holland en tevens een uiteenzetting zou geven over de ideeën die ten grondslag liggen aan het plan voor de Chaos c/ le Jardin Ecologique in Cergy-Sud. De burgemeester, die namens het bureau was uitgenodigd om bij deze kleine show aanwezig te zijn, bracht na afloop als eerste de discussie op gang: 'Bravo monsieur! Je vous félicite de tout coeur, même quand je suis complètement contre!'

Nadat Warnier, chef van het bureau d'études van het EPA, op verzoek aanvullende informatie met betrekking tot de specifieke situatie in Cergy-Sud heeft verstrekt, bindt de

De zetstukken die bewaard gebleven zijn...

burgemeester enigszins in. Mompelend en voorbijgaand aan de kwintessens van mijn verhaal, blijft hij volhouden dat de Fransen hier overal al meer dan genoeg 'natuur' hebben, al moet hij tenslotte toegeven dat mijn plannen voor bepaalde individuele gevallen misschien enige psychotherapeutische waarde hebben. 'Maar dan absoluut ook niet méér dan dat!'

Voor we het zaaltje verlaten overrompelt ik hem kennelijk door terloops te informeren hoever de plannen van Lucien Kroll—de idealistische architect die in zijn gemeente de wijk les Vignes Blanches op een bepaalde wijze poogt te realiseren—inmiddels zijn gevorderd. Beduusd kijkt hij mij aan. 'Kroll???', klinkt het vaag en ongeïnteresseerd. 'Ah!—les Vignes Blanches. Wel, ik geloof dat een paar huisjes inmiddels onderdak zijn, maar zeker weten doe ik dat niet'. 'Merci, monsieur le maire'.

Nog voordat ik het kermisterrein wil verlaten heeft hij mij toch plotseling herkend. Hij maakt zich los van een groepje medeburgers met wie hij genoeglijk zit te babbelen onder het op de voorjaarswind wiegende plastic, komt met uitgestoken handen naar mij toe: 'Ah, voilà, mais vous faites même des photographies dans la commune de Jouy-le-Moutier. Ça me fait du plaisir! A la prochaine monsieur le Roy'.

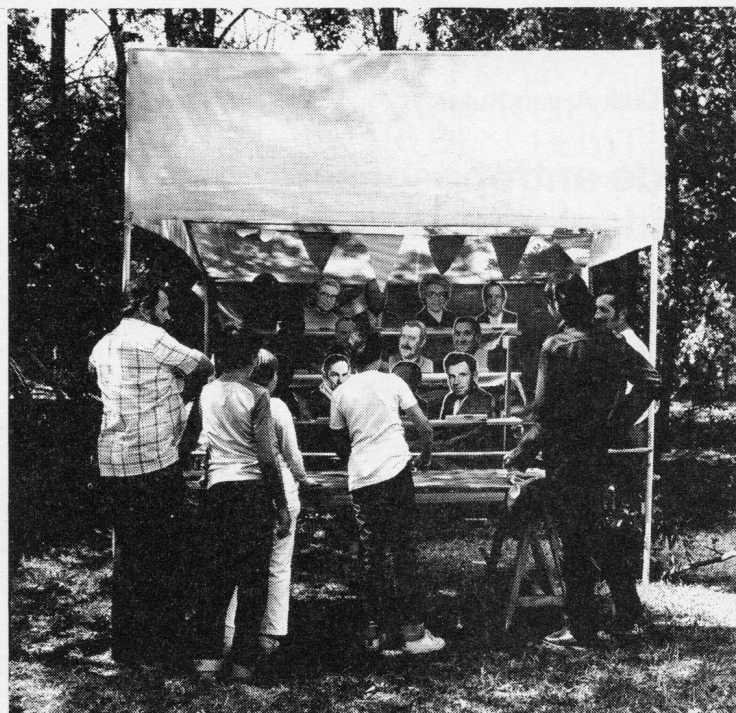
Ik zet mijn zwerftocht voort tussen een zee van zoetgeurende parktuinen die de bezitters van al de bijbehorende 'buitenplaatsen' in staat stellen juist dat contact met al die vormen van 'natuur' te kunnen blijven onderhouden die in de ogen van 'monsieur le Maire' genade kunnen vinden. En omdat de eigenaren, gezien hun tuinen, daar kennelijk niet veel moeite mee hebben en aan hun pa-

radijsjes veel genoeg beleven, hebben zij—aldus hun leider—bepaald geen enkele behoefte aan enige vorm van psychomedische hulp als die, zoals in ons geval, van over de landsgrenzen wordt geïntroduceerd. Op één van de toegangshekken die ik passeer en die allemaal eindeloos gevarieerd van vorm blijken te zijn, staat in fraaie letters l'Escale geschreven, waaruit blijkt dat de eigenaar dit hét juiste plekje vindt om zich volledig te kunnen ontspannen (L'Escale is afgeleid van het Italiaanse woord scala, dat ontspanningsplaats betekent). Jammer dat juist al deze ontspanningsplaatsen langs de oevers van de Oise in de toekomst waarschijnlijk ten offer zullen vallen aan enkele vraatzuchtige planologen die, in opdracht van hogerhand, le plateau de la France blijven beknabbelen. Zelfs de beide onvergetelijke broertjes André en Julien, die in de negentiende eeuw—zoals ik nu in de twintigste eeuw—het Franse land volledig hebben doorkruist, werden immers al door hun geestelijke vader—de schrijver G. Bruno—beleerd dat: 'Un seul homme par son génie et sa persévérance peut faire changer de face toute une contrée!' Laten we hopen dat het genie van de burgemeester van Jouy-le-Moutier thans goed-aardig van karakter zal blijken te zijn en dat hij tevens minder volhardend zal blijken te zijn dan het illustere voorbeeld dat G. Bruno voor de geest heeft gestaan opdat Jouy-le-Moutier, als het dan toch moet veranderen alle kansen krijgt om eventueel anderszins te veranderen dan op de wijze waarop de huidige technocraten dat zo gaarne bij voorkeur doen.

Omdat de tijd dringt en er nu eenmaal gewerkt moet worden—il faut travailler—laat ik mij node als door een onzichtbare macht ge-

...en die de sfeer van het wereldje van André Michaux en zijn kornuiten nog zo goed verbeeldten

ademen wel een geheel andere sfeer dan die van de kermisexploitant van nu,

waartegen één van de opvolgers van Michaux voor zijn volkje thans een feestrede houdt,

opdat hij als stimulerend magistraat mogelijk eens op zijn beurt als naamgever van straat of plein kan functioneren.

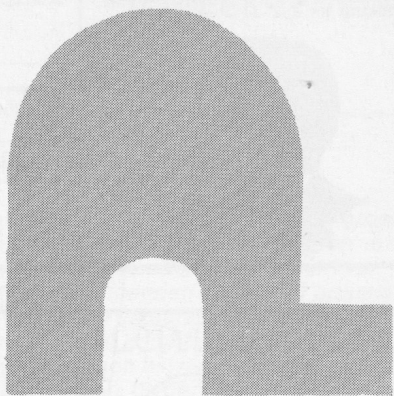
leid, voetje voor voetje via een zonverlichte hellende weg uit dit dal der gelukzaligen verdrijven. Tenslotte eindigt mijn weg precies dáár in Jouy-le-Moutier waar ik, nu alweer twee jaar geleden, voor de eerste maal met de Poolse medewerker van het EPA, de architect Lesiecki, mijn eerste déjeuner in deze contreien heb genuttigd. Omdat ik nu van een andere kant dit kleine restaurant nader, zie ik dat deze straat is vernoemd naar François-André Michaux, maire de Vauréal, explorateur de l'Amérique du Nord. Historische regenten laten zich blijkbaar ter plaatse inspireren door de mogelijke voorouders van de indianen die op dit uur ongetwijfeld aan de volgende demonstratieve dansen op de kermis in Jouy-le-Moutier begonnen zijn. Overigens was papa Michaux - André Michaux tout court - in 1746 in Satory bij Ver-

sailles geboren. Pa-lief bereisde vele landen en introduceerde, in 1785, een grote collectie botanisch materiaal in Frankrijk die hij gedurende een expeditie in Perzië had verzameld. Nog datzelfde jaar vertrekt Michaux de Oude voor een langdurige expeditie naar de Verenigde Staten van Noord-Amerika waar hij tot 1797 blijft wonen (hij sterft uiteindelijk in 1802 op Madagascari) en de Flora Boreali-Americana schrijft die tenslotte zal worden uitgegeven door zijn zoon François-André, de latere burgemeester van Vauréal. Omdat deze François-André inmiddels ook de voetsporen van zijn dierbare vader was gevolgd, schreef hij zelf bovendien nog een uitgebreid botanisch werk; Arbres forestiers de l'Amérique Septentrionale.

Maanden later ontmoette ik monsieur le maire ten derde male. Driemaal is nog altijd

scheepsrecht; jamais deux sans trois, la troisième fois est la bonne! En dat laatste blijkt maar al te waar te zijn want wij troffen elkaar - nota bene - exact voor de ingang van het woonhuis van de burgervader van Jouy-le-Moutier. Een grote oude boerenhofstede, gelegen in het midden van een kleine stille straat, die door middel van een hoge karakteristieke blinde grijze gevel, die langs het troittoir is gebouwd, een grote cour schijnt te omsluiten waarbinnen het bepaald aangenaam toeven zal zijn en waar men gegarandeerd buiten het bereik blijft van het urbaniserende veldleger dat in een wijde boog omtrekkende manoeuvres maakt rondom la commune de Jouy-le-Moutier.

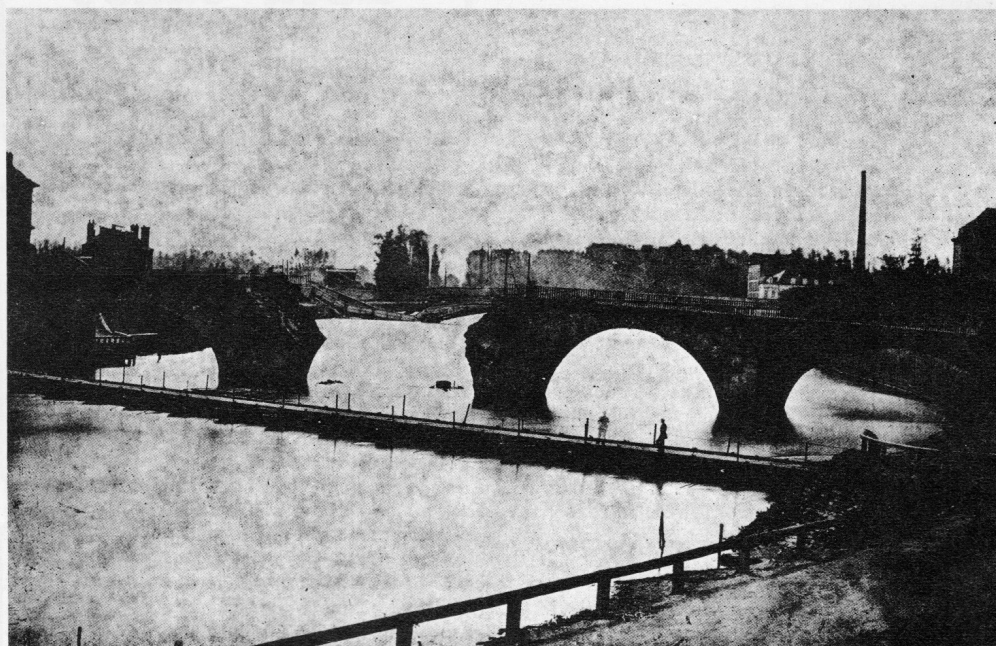
Alain Sarfati had gelijk: le mythe de la campagne est fort.

De leerzame en avontuurlijke demonstratietocht die André en Julien dwars door Frankrijk maken, blijkt niet in Parijs te eindigen. Zwervend door het Loiredal –de tuin van Frankrijk– ontmoeten zij in de omgeving van Orléans de stuurman van het schip weer, dat zij hadden gebruikt om een deel van hun tocht, langs de Franse westkust, te volbrengen. Gedurende die bootreis was 'stuur' Guillaume, vooral toen er midden op zee een hevige storm losbarstte, de steun en toeverlaat voor de broertjes geweest. Als Guillaume nu aan de knapen vertelt dat hij een geruïneerd man is –zijn boerderijtje in de buurt van Orléans is immers, als gevolg van de Frans-Duitse oorlog volledig met de grond gelijk gemaakt– besluiten André en Julien hier voor goed te blijven. Zij willen, door mee te helpen bij de wederopbouw van het boerenspul van Guillaume, op hun manier een bijdrage leveren om een deel van het leed te verzachten dat door deze oorlog veroorzaakt is. Bovendien voelen zij zich, als zonen van Frankrijk, geroepen om mee te helpen het lapje grond van Guillaume opnieuw vruchtbaar te maken. Franse grond is immers nooit ondankebaar gebleken jegens hen die haar bewerken; le mythe de la campagne est fort!

Julien is zo geweldig blij wanneer alles tenslotte met Guillaume besproken en beklonken is, dat hij naar de binnenplaats van de in puin geschoten boerderij rent en uit volle borst 'J'aime la France!' roept. De echo blijft de hartekreet duizendvoudig te herhalen: 'J'aime la France...la France...France...ance...' 'Ik wou', zegt Julien tegen André, 'dat de hèle wereld ons op deze manier zou antwoorden en dat we vanuit ieder land te horen zouden krijgen 'J'aime la France!' ' Nu blijkt zonneklaar wat de bedoeling was van de auteur G. Bruno, de geestelijke vader van André en Julien. De malaise en ontredde die het Franse volk, als gevolg van de veronderende oorlog van 1870, al enkele jaren scheen te verlammen moest met alle mogelijke middelen fel bestreden en het patriotisme opnieuw aangewakkerd worden. Het verhaal van André en Julien –dat zeven jaar na het beëindigen van deze rampzalige oorlog verschijnt in de vorm van een tendensroman, die een bestseller werd– eindigt dan ook op een welhaast melodramatische wijze. Kort voor het einde wil André namelijk duidelijk nog even kwijt dat hij zijn premier amour, la Patrie, nooit vergeten zal en dat hij binnenkort 'soldat de la France' zal zijn. Waarom allen tenslotte gezamenlijk uitroepen 'France aimée, nous sommes tes enfants et nous voulons devenir dignes de toi!'

Voor Seré-Depoin –de idealistische burgermeester en vernieuwer van Pontoise die, in navolging van Haussmann, zijn stad juist

14 september 1870: twee vernielde bruggen bemoeilijken de intocht van 'Les Prusses' in Pontoise

15 april 1871: gravure in de Illustrated Times, met op de achtergrond de vernielde spoorbrug, toont provianderende Duitse soldaten op de kade van de haven van Pontoise

een face-lift, in de vorm van de vernieuwde Rue Impériale, had laten ondergaan – moet het catastrofale verloop van de Frans-Duitse oorlog voor een ware anticlimax hebben gezorgd. Het rumoer van het grote feest, dat ter gelegenheid van de voltooiing van de nieuwe aanleg van 'zijn' Rue Impériale in oktober 1869 werd georganiseerd, was immers nog maar nauwelijks verstomd of op de vroege morgen van de vijftiende september 1870 verschijnen de eerste Duitse lansen op de steile oevers van de Oise bij Saint-Ouen-

l'Aumône. De 'Pruisen' kwamen overigens precies twee dagen te laat omdat Franse eenheden, die in Pontoise waren ingekwartierd, inmiddels waren vertrokken nadat zij, daags tevoren, de spoor- en voetgangersbrug over de Oise –ter dekking van de laatste Franse troepen– hadden opgeblazen. Desondanks trekt het Pruisische leger, dat wordt aangevoerd door de Graaf van Mecklenburg, drie dagen later –op 18 september– via een geïmproviseerde scheepsbrugverbinding Pontoise binnen.

De Pruisen dwingen het stadsbestuur een lening aan te gaan die de nodige pecunia—in totaal 90.000 francs—in het laatje moet brengen, waardoor zij in staat zullen zijn achterstallig soldij aan hun troepen uit te betalen. Deze enorme som gelds wordt een paar dagen later nog eens extra verhoogd met de lieve som van 15.000 francs die de bevolking van de stad, bij wijze van represaille, moet opbrengen in verband met de onverhoedse aanval die door francs-tireurs—in de omgeving van Saint-Ouen-l'Aumône—op een Duits convooi was uitgevoerd. Indien deze dwangsom niet zou worden betaald, zouden de Duitsers Pontoise bombarderen. Bovendien werden, om de eis extra te ondersteunen, drie kanonnen aangevoerd en een legergroep van 1500 man, onder commando van luitenant-kolonel Von Mitchez rondom Pontoise gestationeerd.

Séré-Depoin neemt tenslotte het moedige besluit om naar de Duitse generale staf te reizen, die in Saint-Brice was ondergebracht, om gunstiger voorwaarden voor de 'zaak Pontoise' te bepleiten. Als generaal Von Alvensleben hoort wat Séré-Depoin 'auf dem Herzen hat' laat hij de burgemeester en diens begeleider gevangen nemen en officieel bekend maken dat zij de volgende dag, 's morgens vroeg, gefusilleerd zullen worden. Dit dreigement wordt echter niet uitgevoerd en men laat de gevangenen spoedig weer vrij, zodat de Duitse eisen voor de stad Pontoise onveranderd van kracht blijven. Vanaf 18 september 1870 tot 26 juni 1871 heeft de stad dan ook moeten bloeden voor de kosten van huisvesting van de Pruisen, die de inwoners van Pontoise onderdak moesten verlenen; voor de kosten van onderhoud van alle gevangenen en voor de noodzakelijke onderhoudskosten van alle paarden.

Voor G. Bruno was deze Frans-Duitse stamoorlog de aanleiding om een schijnbaar onbenullig verhaaltje over André en Julien te schrijven. De Franse jeugd heeft het echter niet altijd als zodanig, in de oorspronkelijke versie, onder ogen gekregen. Van kerkelijke zijde werd namelijk spoedig na verschijning van het boekje in 1877 bezwaar gemaakt tegen bepaalde vormen van woordgebruik en insinuerende opmerkingen die de auteur zich meende te kunnen permitteren. Zo laat de schrijver één van de begeleiders, die André en Julien rondleiden in Parijs, tijdens hun bezoek aan de Notre-Dame zeggen dat 'de gewelven van deze beroemde kerk niet altijd de druk hebben weerstaan als Frankrijk óf in moeilijkheden óf in feeststemming verkeerde!' In 1886 weigert de gemeenteraad van Parijs zelfs, waarschijnlijk mede op grond van de stellingname van kerkelijke zijde, de nodige kredieten aan de scholen van de stad te verstrekken, waardoor deze dus automatisch dit 'educatieve' werkje niet meer kunnen aanschaffen. De zieltjes van de Parijse jeugd moeten kennelijk in bescherming worden genomen. In 1906 verschijnt zelfs een geheel gekuiste editie van 'le tour de la France par deux enfants', waarin iedere vorm van misbruik van de naam van god zorgvuldig wordt vermeden. In deze, door de kerk gesanctioneerde editie, schrijft Bruno bijvoorbeeld niet meer 'Mon Dieu! qu'y a-t-il mes enfants?', maar 'Hélas! qu'y a-t-il mes pauvres enfants?' Dat de kerk zich pas na ongeveer dertig jaar zó demonstratief kon

distancieren van dit wereldse geschrift was te danken aan het feit dat eerst sinds 1905 in Frankrijk kerk en staat wettelijk van elkaar waren gescheiden; de Frank was vrij! 'De weigering van het compromis dat, erfenis van het Gallische individualisme en de geestdrift van de Frankische stammen, behoort tot de ononderbroken traditie van de Franse politiek', aldus Giscard d'Estaing. Op 17 januari 1910 maakt dan ook een rechtse gedeputeerde—de vrije Frank Grousseau—op zijn beurt dankbaar gebruik van de nieuwe relatie tussen kerk en staat door, in

de Kamer, een fel politiek debat te ontketen over de door hem gewraakte gekuiste editie van het educatieve meesterwerk van G. Bruno 'Le tour de la France par deux enfants'.

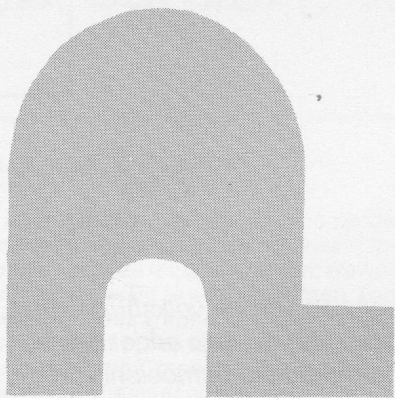
Dat zelfs de grote politicus en oprichter van het socialistische dagblad l'Humanité Jean Jaurès zich serieus voor dit debat heeft ingezet moet worden begrepen als een garantie dat de moraal in Frankrijk, als wimpel, altijd boven de vrije vlag der Franken zal blijven wapperen.

verroeste, zegenende corten-stalen handen....

... naast de stralende pracht van een abstracte metaalplaat (symbolische helm voor de vrije Frank van nu?): 'Mon Président! qu'y a-t-il mes riches enfants?'

Het feit dat de Fransen –als gevolg van het aannemen van de wet die (sinds 1905) de scheiding tussen kerk en 'staat moest bekrachtigen– deels hun geestelijke vrijheid hebben teruggekregen, blijkt voor Monique Dagnaud thans nog geen reden te zijn om zonder meer voorbij te gaan aan bepaalde vormen van vrijheidsbeperking die de 'vrije Frank' zich sindsdien nog altijd moet laten welgevalen. Bijvoorbeeld op planologisch gebied. Zij schreef dan ook het boek 'Le mythe de la qualité de la vie et la politique urbaine en France' dat, in samenwerking met de Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales in Parijs, werd uitgegeven door Mouton in Den Haag.

In de inleiding van dit boek vergelijkt Monique haar positie als Frans staatsburgeres met die van dat bekende kleinste poppetje (men denke hierbij aan bepaalde kunstnijverheidsprodukten van Russische makelij), dat het eerste poppetje van een reeks congruente, steeds groter wordende opvolgers blijkt te zijn, die tenslotte allemaal opgeborgen kunnen worden in de laatste en dus grootste pop van de hele reeks. Omdat in Frankrijk een moeder met veel kinderen la mère gigogne wordt genoemd, praten de Fransen, als zij het over zulke leuke poppe-

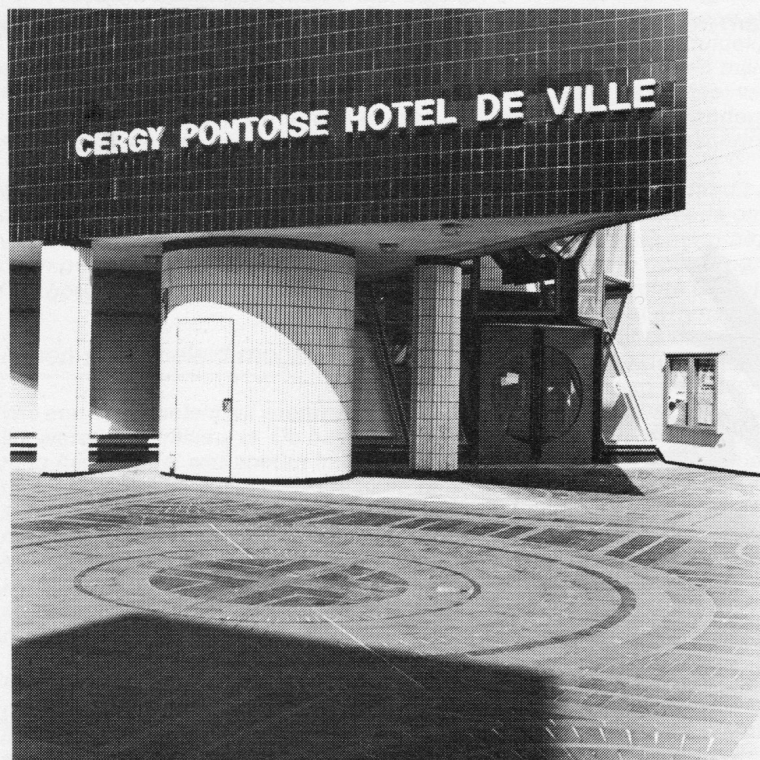
tjes hebben, vergelijkenderwijs over les poupées gigognes. Voor Monique Dagnaud, die zich narcistisch vereenzelvigd met het kleinste poppetje van les poupées gigognes, blijkt dit stuk speelgoed een geliefd symbool voor de gecompliceerde planologische constellatie in Frankrijk te zijn. Als zij zich veilig opgeborgen weet in de buik van de grote verzamelpop kan zij, als het spelletje van het uitpakken begint, niet alleen ieder geluid van de ontmanteling horen maar bovendien ook de gemotiveerde verhaaltjes –de planologische mythen– beluisteren die tijdens dat spelletje buiten haar verblijfplaats in geuren en kleuren worden verteld; la parole qui l'orchestre!

Dat orkest blijkt overigens polyfoon te zijn samengesteld. Dagnaud meent dan ook in eerste instantie twee grote zangpartijen te kunnen beluisteren: la voix de l'ordre et la voix de la nation. Deze laatste stem –de stem des vaderlands– klinkt in normale gevallen slechts bescheiden op tussen de overige stemmen. Wanneer echter alle poppen, die de overige concurrerende naties symbolisch vertegenwoordigen, zich dreigend langs de grenzen van het Franse imperium opstellen, kan zij maximaal tot de sterkte en de omvang van een stem op Europees of mondiaal niveau worden opgevoerd. Vervolgens blijkt la voix de l'ordre de obligate stem te zijn van een zangkoor dat wordt gevormd door het leger van landinrichters, die de landindeling van het Franse grondgebied bezingen. De partituur voor dit koor is geschreven op het thema van de verdeling van het territoriale gebied onder de verschillende bevolkingsgroepen. Met behulp van dit koor wordt het Franse volk dus ruimtelijk gedirigeerd naar die gebieden die haar volgens de wetten van bepaalde natuurlijke en economische systemen, de beste bestaansmogelijkheden ga-

randeren. Monique vergelijkt de Fransman die –éénmaal ruimtelijk geordend– afgesloten, geïntroverteerd en doof geworden lijkt te zijn, dus met dat kleine trouwe hondje dat, zittend voor de luidspreker, aandachtig luistert naar de sonore stem van (oa) his master's voice Giscard d'Estaing. Hij is weliswaar niet meer de president van de republiek, maar wel auteur van het boek Démocratie Française: 'Een maatschappij die is gegrondvest op het pluralisme van de macht, bergt onherroepelijk het gevaar in zich van tegenstand en wanorde. Door die wanorde worden de zwakken overgeleverd aan de overheersing van de machtigen en de luidruchtigen. Deze tegenstand ontwricht derhalve de maatschappij. Vandaar de behoefte aan orde –la voix de l'ordre– en veiligheid'.

Hoor ik daar nu duidelijk de metalen penetrante stem van de burgemeester van Jouy-le-Moutier weer hoog boven la voix de l'ordre uitklinken –'Je vous félicite monsieur, même quand je suis complètement contre!'– of verbeeld ik mij dat? Iets dergelijks had hij mij tenminste enkele maanden geleden toegeroepen toen ik mijn uiteenzetting over de plannen en de methode van aanpak van de ecologische chaostuin in Cergy-Sud voor het personeel van het établissement d'aménagement in Cergy-Pontoise nog maar nauwelijks had beëindigd. Enkele passages in het werkstuk van Monique Dagnaud vormen voor mij nu de directe aanleiding om de burgemeester van Jouy-le-Moutier wederom ten tonele te voeren.

In tegenstelling namelijk tot de uitgangspunten –die ten grondslag hebben gelegen aan het bevolkingsonderzoek dat namens het INSEE (Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques), aan de hand van een aantal stereotype vragen en met be-

Monique Dagnaud: 'In Frankrijk, het land met de meeste auto's (na de VS), het grootste aantal tweede woningen en genietend van de langste vakanties...

...beseft men steeds meer dat het niet gaat om wat wij hebben maar wat wij eigenlijk zijn. Groei omwille van de groei schenkt geen voldoening'.

hulp van 25000 inwoners van la Ville Nouvelle Cergy-Pontoise, in 1980 werd uitgevoerd— heeft Monique het basismateriaal voor haar studie niet alleen bepaald streng geselecteerd maar bovendien ook op ander niveau verzameld. Dat blijkt oa wanneer zij schrijft dat 'twee belangrijke vragen over het algemeen, ook van de zijde van de pers, aan het geliefde publiek worden voorgelegd: Comment vivez vous? – Hoe leeft u? en Comment vivre mieux? – Hoe leven wij beter?' Waarna Monique dadelijk laat weten dat de pers bij zulke gelegenheden sinds jaar en dag prompt haar stokpaardje –le cheval de bataille— bestijgt en met een dreigende toon de overbekende welvaartslitatie aanheft.

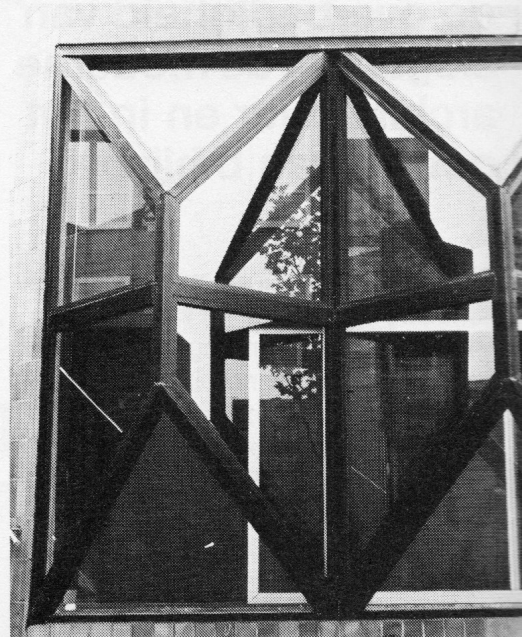
Monique, op haar beurt, werkte niet aan die basis van onze overbevolkte samenleving, maar interviewde 'des personnalités' op hoog politiek, administratief en stedenbouwkundig niveau. De titel van haar boek duidt in tweede instantie aan dat zij een enquête gehouden heeft over de stedenbouwkundige ideologie van de technocratische en politieke elite uit de periode 1945-75. Zij zegt deze groep, volgens de politieke overtuiging van haar leden, zo gevarieerd mogelijk te hebben samengesteld. In totaal waren dat zeventien personen. Van dit aantal vervullen zeven personen een hoge administratieve functie bij de staat. Eén van hen blijkt een linkse, een ander een uiterst linkse ambtenaar te zijn. Vervolgens blijkt een zevental als minister of staatssecretaris op centraal niveau of als burgemeester en afgevaardigde op lokaal niveau te functioneren, of daar als zodanig gefunctioneerd te hebben. De laatste drie personen tenslotte zijn zowel als hoge administratieve ambtenaar werkzaam of werkzaam geweest, terwijl zij tegelijkertijd een markante politieke loopbaan vervullen of hebben vervuld. De middelste groep van zeven man bleek politiek als volgt te zijn samengesteld. Twee leden zijn lid van les Républicains indépendants, één is lid van le Centre démocrate, en één van l'Union des démocrates pour la Ve République; er was één oud lid van deze laatste Union bij, die echter inmiddels overstapt blijkt te zijn naar de Parti socialiste; ten slotte is zowel van de Parti socialiste als van de Parti communiste ieder één lid aanwezig. De laatste groep van drie man is als volgt gegroepeerd: één lid is leider van le Centre démocrate maar heeft daarnaast ook een job als hoge functionaris; de volgende is leider van de Parti socialiste en verdient zijn dagelijks brood als administratief ambtenaar, terwijl de laatste man een idealist blijkt te zijn, die als toptfunctionaris gegrepen is door Gaullistische idealen.

La conclusion générale –neerslag van een conscientieuze arbeid die tot stand kon komen nadat zeventien potentaten hun zegje hadden gezegd— is een zwakke, medicinale pleegzusterbloedwijn; géén wereldverbeterend elixer dus! Als ik voorlopig het eerste slokje keurend door mijn hele mond laat gaan, blijkt het wijntje weliswaar toch een goede body maar geen verfrissend bouquet te hebben.

'Voor alles moet worden gesteld', aldus Monique Dagnaud, 'dat de stedenbouwkundige mythologie een onvervalst produkt van technocratische makelij is. Bovendien maakt de oude controverse tussen kapitaal en arbeid plaats voor nieuwe ecologische tegenstellingen'. Op het moment dat het eer-

ste slokje wijn op het punt staat door mijn keelgat te verdwijnen, bedenk ik mij dat –indien monsieur le maire de Jouy-le-Moutier het werk van Monique Dagnaud bestudeerd heeft— deze conclusie wel eens een reden geweest zou kunnen zijn voor zijn ongemeen felle reactie op mijn onschuldig causieretje voor de medewerkers van het établissement d'aménagement van Cergy-Pontoise. Of zou monsieur le maire hebben gehoord tot 'les personnalités' die zich de eer hebben mogen laten welgevallen om door une certaine mademoiselle 'Monique' geïnterviewd te worden?

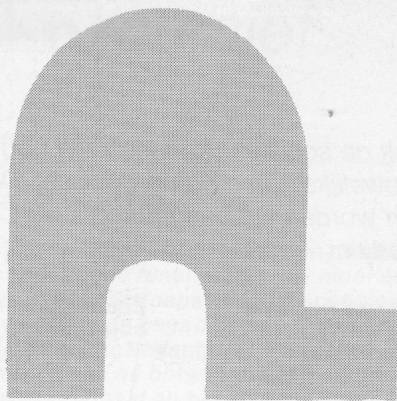
'Burgemeesters', aldus Monique Dagnaud, 'op wier schouders representatieve en organisatorische taken rusten, vertonen vaak in meerdere mate dan hun superieuren de neiging om de technocraat uit te hangen'.
Oh! Vandaar.

'men ziet ook in dat met alle wapening die men zich wensen kan het welzijn van de mens niet wordt vergroot'

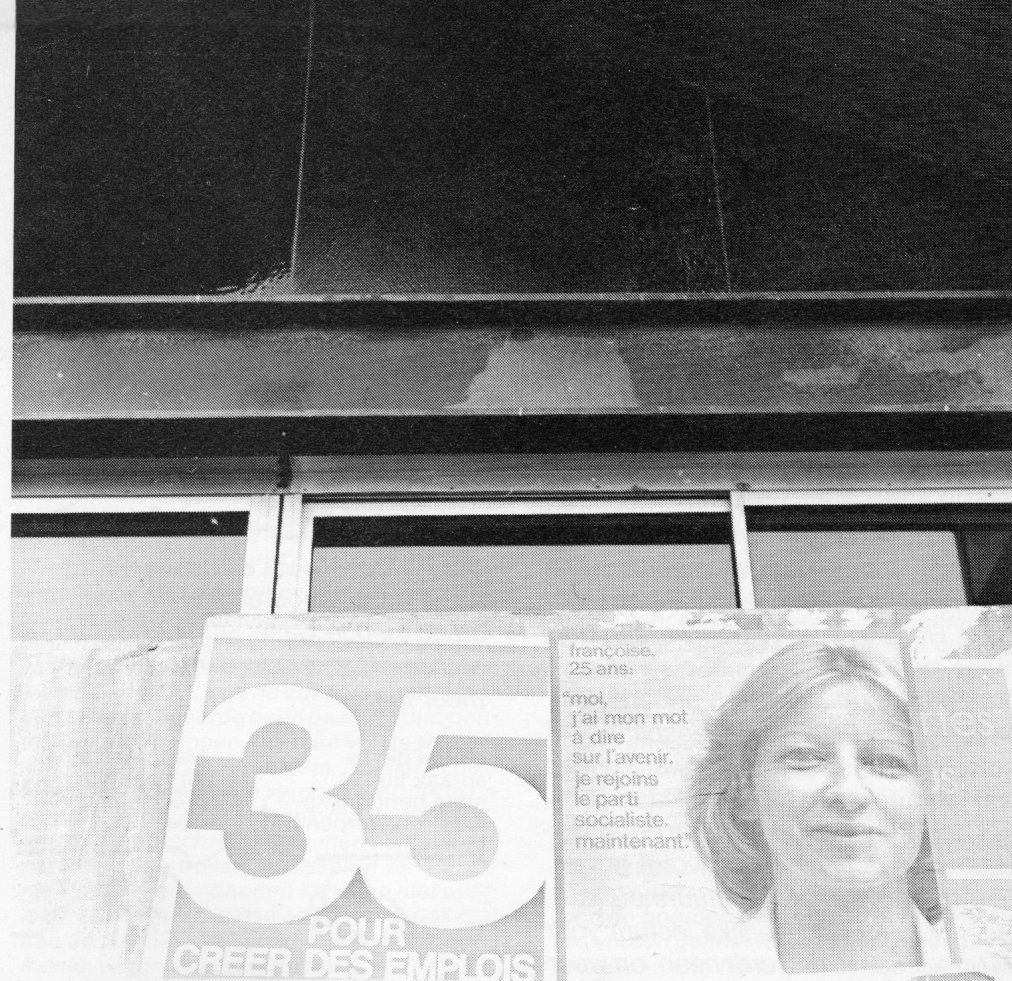
'de Fransen zelf hebben een veel modernere en eenvoudiger opvatting over het leven die realistischer en beter verenigbaar met het geluk is'

Het eerste poppetje dat uiteindelijk de kern zal vormen van de grote verzameling poppen –les poupées gigognes– die volgens Monique Dagnaud de gecompliceerdheid van de planologische constellatie in Frankrijk symboliseert, wordt in Parijs in de periode tussen 1871 en 1874 geboren. Gedurende de eerste drie jaren na de rampzalige Frans-Duitse oorlog komen in de lichtstad namelijk de eerste wetten op het gebied van de sociale woningbouw tot stand. Tegelijkertijd formuleert de heersende klasse –die zowel bevreesd als geïnspireerd lijkt te zijn door de bijzonder slechte hygiënische toestand waarin de arbeiders moeten leven– een eerste bundel stedenbouwkundige mythen, die allemaal gebaseerd blijken te zijn op hygiënische uitgangspunten: l'idéologie hygiéniste. Men hoopt, met behulp van deze nieuwe ideologie, de arbeiders niet alleen een nieuw cultuurperspectief te kunnen bieden maar vooral ook hun werkmilieu en (en passent) hun werkmentaliteit te kunnen verbeteren.

Terwijl nu dus volgens de nieuwste ideologie de eerste kleine poppetjes cq kooitjes, in de vorm van een (eigen) huisje, om menige vrije arbeider worden opgetrokken, kan deze door de muren heen luisteren naar 'la Voix' –de verzamelnaam voor de stem van al diegenen die menen zich op de een of andere wijze met hem te moeten bemoeien– die een reeks van sanitaire verhaaltjes ten gehore brengt. Bovendien komt de Franse jeugd, sinds 1877, dagelijks met een schat aan opvoedkundige en zedenprekerige verhaaltjes naar huis die zij zelf, door middel van het reisverhaal van hun idolen André en Julien, op school heeft moeten verwerken. Van alle kanten krijgt Jan met de Pet nu dus niet alleen eens héél duidelijk te horen hoe men over hem denkt, maar vooral ook wat men allemaal nog van hem verwacht.

Vanaf het moment dat hij, dank zij 'la Voix', goed doordrongen is van het feit dat er maar twee soorten van arbeiders bestaan, nl goede en slechte, voelt hij zich omringd door moraliserende kwelduiveltjes. Want als la Voix beweert dat 'goede' arbeiders nooit financiële schulden mogen maken, dan houdt G. Bruno –de schrijver van de tendentieuze reisverhaaltjes van André en Julien in 'Le tour de la France par deux enfants'– het volk nog eens extra dat het voor iedere Fransman een heilige plicht moet zijn om te hopen en te strijden tot het bittere einde! Wrijft la Voix hem onder de neus dat 'goede' arbeiders hun vrouw en kroost behoren lief te hebben, dan hoort hij Bruno baken dat de familieband, gebaseerd op genegenheid voor elkaar, de grootste rijkdom van de wereld is! Beweert de upper ten, bij monde van la Voix, dat de 'goede' arbeider altijd zal proberen zichzelf zoveel mogelijk geestelijk te ontwik-

Giscard d'Estaing (Démodratie Française):

'Na te hebben gekozen voor de vrijheid van uiting en schepping met geen andere grens dan die van de noodzaak de gevoeligheid van het publiek te beschermen...

kelen, dan echoot de dweepzieke auteur dat de wetenschap overal in de wereld, zelfs tot op de bodem van de zee, het goede ontdekt! Wordt vervolgens van de daken geprekeerd dat 'goede' arbeiders zich nooit of te nimmer zullen bedrinken, dan wordt dit door Bruno volmondig beaamd en weet hij te melden dat dronkaards als een pest voor familie, land en volk moeten worden beschouwd! Beleert la Voix tenslotte de massa dat 'goede' arbeiders hun bazen, indien nodig, in bescherming behoren te nemen, dan blijkt dit thema ook door Bruno te worden bespeeld: Veel leed, dat vroeger onherstelbaar leek, kan nu gelenigd worden als wij maar wat meer begrip voor elkaar willen tonen en al het geld, dat wij gezamenlijk verdienen, voor dat doel willen bestemmen!

Moet Jan met de Pet vervolgens de door la Voix ten gehore gebrachte litanie van de slechte arbeiders aanhoren, dan zal hij leren begrijpen dat 'slechte' arbeiders en dronkaards eigenlijk één pot nat is. G. Bruno houdt de ontmoedigden onder het werkende volk, in dat geval, op zalvende toon voor dat het ware geluk altijd in eigen huis en hof zal heersen! Wanneer la Voix het heeft over het feit dat 'slechte' arbeiders hun vrouw altijd slaan, psalmodeert Bruno dat wij door middel van de schoonheid van de natuur onze geest tot God dienen te verheffen! Durft la Voix tenslotte te beweren dat 'slechte' arbeiders alom schitteren door hun afwezigheid op het werk, dan luidt het stichtelijke woord van broeder Bruno dat je de toekomst met vrouwen tegemoet mag zien wanneer je eerlijk, werkzaam en spaarzaam bent.

'Het merkwaardige is', aldus Monique Dagnaud, 'dat la Voix, ruim tachtig jaar na dato, nog immer op dezelfde golfleengte uitzendt,

zij het dat de idéologie hygiéniste inmiddels een minder caricaturaal trekje heeft gekregen'. In de door haar bestudeerde periode van 1945 tot 1975 zijn er zelfs duidelijk drie momenten aan te wijzen waarop het volk door la Voix bepaald op een andere wijze wordt toegesproken.

Tussen 1948 en 1955 braakt la Voix de idéologie urbaine de la pathologie sociale uit die er op gericht is om wooncondities en dichotome werkelijkheid –ordre social/désordre social; santé/maladie; équilibre/déséquilibre; moralité/subversion– op elkaar af te stemmen. In deze periode schrijft Claudius Petit bijvoorbeeld, in het artikel 'l'Habitat et la Réconstruction', over zijn bevinding dat het aantal echtscheidingen toeneemt en dat veel Franse gezinnen in hygiënisch opzicht nog steeds ten achter gebleven zijn: 'Eén bed in een sanatorium is bepaald duurder dan een driekamerflat met bad en keukens. We kunnen daarom veel beter huizen bouwen, waarin de tbc geen kans krijgt, dan gezondheidsinstellingen waarvan de patiënten slechts voor een paar jaar gebruik maken om te kunnen genezen'.

Vervolgens slaat la Voix tussen 1965 en 1972 wat door en begint de idéologie urbaine de la qualité de la vie uit te kramen, die beoogt de stedenbouwkundige ethiek te verbinden met begrippen als liberté, sécurité, stimulation, progrès, échange, mélange social en culture/nature.

Waarna la Voix tenslotte, vooral in de jaren tussen 1972 en 1975, aan haar uitgebreide standaard repertoire –l'idéologie urbaine de la qualité de la vie– nog de volgende liedjes toevoegt: environnement, croissance/participation, surconsommation en gaspillage (verspilling).

Worden al deze ideologieën nog wel trouw beluisterd door het publiek, dat zich inmiddels, na een honderdjarige groei van la poupée gigogne, méér dan goed geborgen weet? Monique Dagnaud heeft gelijk; de planologische constellatie in Frankrijk is bepaald gecompliceerd.

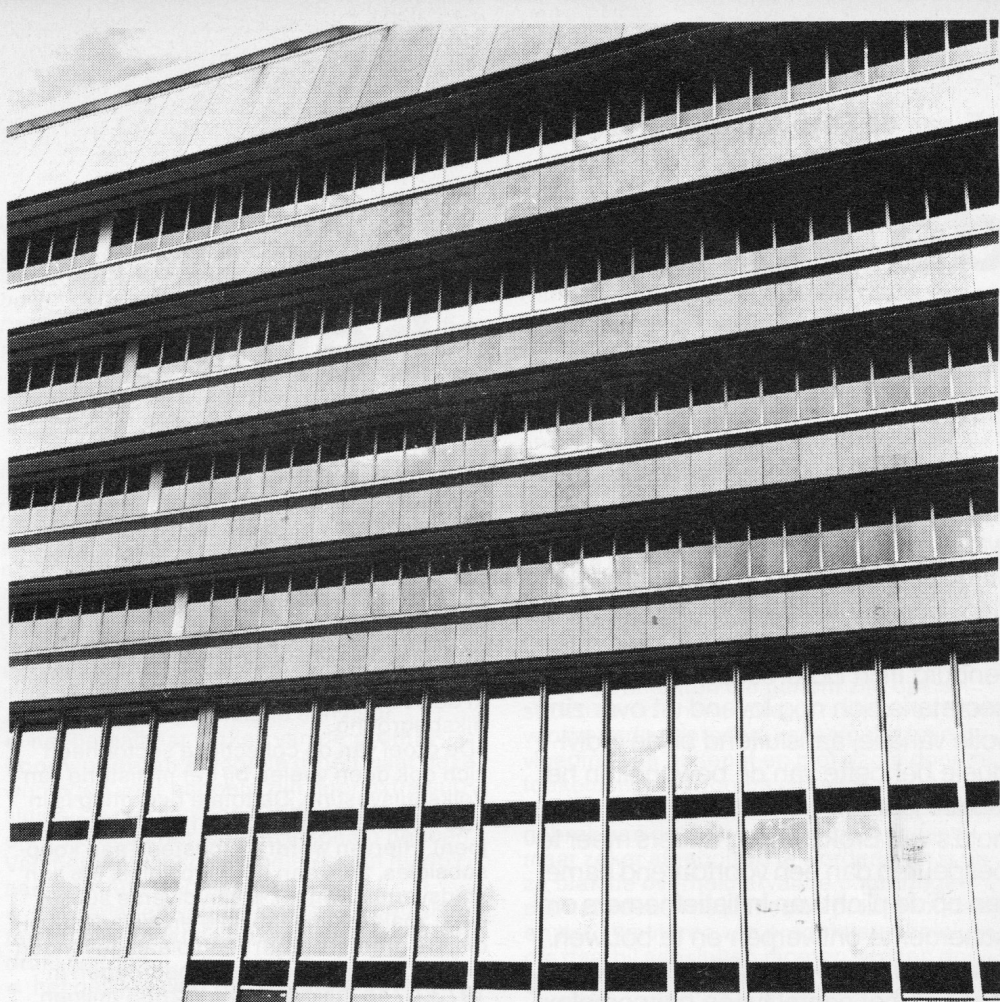
Zo is bijvoorbeeld de in stedenbouwkundig opzicht beschermde stad Pontoise, als wij haar beschouwen als een grote verzamelpop waarin tienduizenden poppetjes zijn verpakt, op haar beurt weer degelijk ingepakt door middel van een zevental landelijke zones, die gezamenlijk het grondplan van het territorium van la Ville Nouvelle Cergy-Pontoise bepalen. Een inwoner uit Pontoise, gesteld dat hij de fut nog kan opbrengen om uit zijn poupée gigogne te kruipen om eens een ommetje door de regio –le pain de luxe de son existence– te maken, zal zich dus altijd in één van de volgende zones bevinden: Zone d'aménagement concerté – ZAC; d'aménagement différé – ZAD; d'Intervention Foncière – ZAF; Opérationnelle d'Habitat – ZOH; à Urbanisation en Priorité – ZUP; d'Agglomération nouvelle – ZAN, en tenslotte in het Voirie Réseaux Divers – VRD dat als een soort planologische vergaarbak moet worden beschouwd waarin al die gebieden zich bevinden die op geen enkele wijze bij één van de zes andere zones kunnen worden ingedeeld.

Mocht hij nog enige interesse voor dit voor- gebakken milieu kunnen opbrengen, dan zou zijn blik mogelijk getroffen worden door een kleine affiche waarop het zwart-wit portret van de vijftientwintigjarige socialiste 'Francoise' staat afgebeeld. Zij deelt hem kort en krachtig mee dat zij besloten heeft haar zegje over de toekomst te doen en zich derhalve nu als lid van de socialistische partij heeft aangemeld. Haar stem –leur voix– zal dus vanaf heden opklinken temidden van la Voix Victorieuse des Socialistes Françaises – la VVSF.

Een goed bericht omdat twee socialistische persoonlijkheden –des personnalités– die door Monique Dagnaud waren geïnterviewd, als hun mening te kennen hadden gegeven dat 'de kwaliteit van ons bestaan bepaald wordt door het feit of mensen de indruk hebben dat zij worden betrokken bij de verschillende activiteiten in de stad en bij het tot stand komen van hun leefruimte. Als je wilt dat mensen onderling in contact komen, dan hoeft je maar wat ruimte aan ze over te laten die ze dan gezamenlijk kunnen inrichten. In een socialistische maatschappij zal de ruimte om ons heen over het algemeen weinig veranderen, maar zal de verhouding van de mensen tot die ruimte wel veranderen omdat zij meer bij het tot stand komen van die ruimte betrokken zullen worden'.

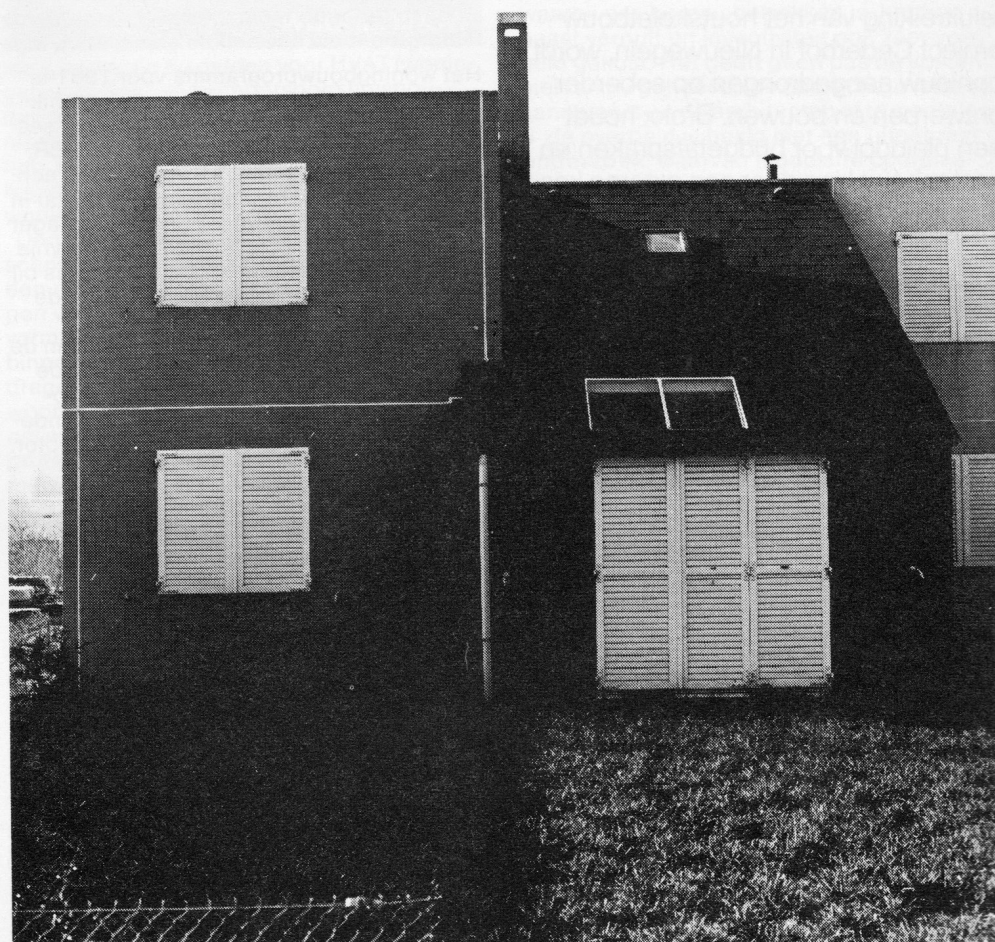
Wanneer steeds meer Fransen het enthousiaste voorbeeld van Françoise zullen volgen zal de kans om zelf te mogen bepalen in welk soort poppetje zij verpakt willen worden, dus aanzienlijk worden vergroot.

Tel uit je winst!

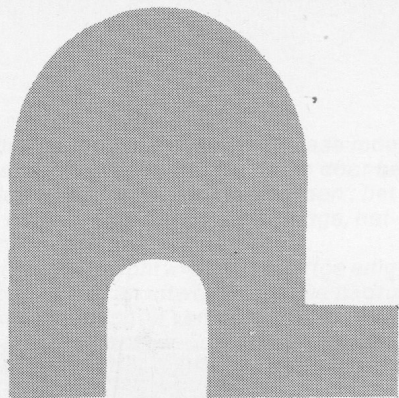
fassade La Préfecture de Val d'Oise

...moet onze maatschappij zorgen dat iedereen toegang krijgt tot het gemeenschappelijk erfdeel en het persoonlijk gebruik van alle instrumenten van de cultuur...

nieuwbouw tussen Puteaux en Cergy

...opdat wat in ieder aanwezig is aan nieuwsgierigheid, gevoeligheid en creatieve mogelijkheden een maximale kans krijgt zich te uiten'

Waarschuwborden, geplaatst aan weerszijden van de oostelijke toegangsweg naar Menucourt, informeren argeloze voorbijgangers over het feit dat de ondergrond van de verwilderde uitloper van het bos van Hautil –waar deze weg dwars doorheen loopt– volledig ondermijnd is. Als gevolg van een sinds jaar en dag gepleegde roekeloze roofofbouw blijkt de eens zo hechte bodem van het geologische bekken van Parijs, dat beschouwd moet worden als een van de belangrijkste Europese leveranciers van het economisch interessante mineraal gips, ter plaatse in een hoogst verraderlijke poreuze structuur te zijn veranderd. Voor vijftig procent ingesloten door dit thans mensvijandige bos ligt Menucourt –een door de wereld vergeten gehucht– nog juist op een westelijke uitloper van het territorium van de laatste nieuwe Franse stad in aanbouw: Cergy-Pontoise.

Vandaag priemt de naaldscherpe spits van de slanke toren van de kerk van Menucourt door laaghangende nevelslierten die, op zoek naar een ontsnappingsmogelijkheid in hoger sferen, zich traag tegen de onderkant van het hoger gelegen wolkendek schijnen voort te bewegen. Sinds het vroege morgen uur drupt lauw regenwater gestaag op het grauwe dorp neer.

Urban, die gemeend heeft mij, in verband met het slechte weer, met zijn auto even naar Menucourt te moeten brengen, wil, voordat hij weer alleen naar Cergy-Préfecture terugkeert, mij nog snel even iets vertellen over een woonwijk die in 1972, tijdens het ministerschap van Chalandon, aan de noordzijde van Menucourt werd gebouwd. Voordat wij de hoger gelegen kern van Menucourt verlaten om te voet naar de inmiddels in opspraak gebrachte cité-jardin van Chalandon te gaan, kijkt Urban nog eenmaal schouderophalend door de mistroostige dorpsstraat, zich daarbij luid afvragend wat de mensheid vroeger toch ooit bezielde moet hebben om, uitgerend in dit eenzame gebied, een volledig dorp uit de grond te stampen en hoe die simpele zielen tenslotte ooit in staat geweest zijn hier het dagelijkse brood –le pain quotidien– te verdienen.

Even later vertelt hij, verduidelijkend rondstappend, hoe de bouw van de cité-jardin noodzakelijkerwijs in twee fasen tot stand is gekomen. Omdat men namelijk au fond niet zeker wist of het gewone publiek eigenlijk wel voor het idee van een tuinstad te vinden zou zijn en men daarom enige garantie wilde hebben dat deze hele 'kippenhokkenhandel' ooit van de hand zou gaan, besloot men te beginnen met de bouw van een paar lokvogeltjes. Keurig gebouwd volgens de minimale eisen waaraan nu eenmaal iedere ZUP (Zone à urbaniser en priorité) moet voldoen, extra gekleurd bovendien met behulp van fraaie pasteltinten en bij uitzondering goed verpakt in overdadig groen, moesten enkele,

aldus verlokkelijk uitgedoste, huisjes er voor zorgen dat het kooplustige publiek niet, in de hoop elders beter te kunnen slagen, onverrichter zaken naar huis terug zou keren. Het valletje werkte prima. Het hele project bleek bij inschrijving snel van de hand te zullen gaan en dus kon men met de eigenlijke bouw beginnen. Om op die uitvoering nog zoveel mogelijk terug te kunnen verdienen werden de 'kippenhokken' waar enigszins mogelijk nog verder 'uitgekleed', zodat de 'Chalandonettes' tenslotte, voorzien van kwalitatief slechte en veel te krap bemeten eternietgolfplaten daken –waaronder het binnen vaak even hard zou blijken te regenen als buiten– ontdaan van alle dakgoten en tenslotte overgoten met een eentonige grijze standaardverf, werden opgeleverd. De gedesillusioneerde eigenaren en huurders hebben sindsdien geprobeerd via vaak langdurige en zich eindeloos voortslepende gerechtelijke procedures het beloofde paradijs –waar inmiddels bedragen van 280 à 330.000 francs voor waren neergeteld– als nog deelachtig te worden. Inmiddels hebben alléén deze gedupeerde gelukzaligen er voor gezorgd, gespeend van de verdere goede zorgen van de bouwonderneming, dat de zeer brede lanen en toegangswegen naar hun onderkomens met behulp van hun goed

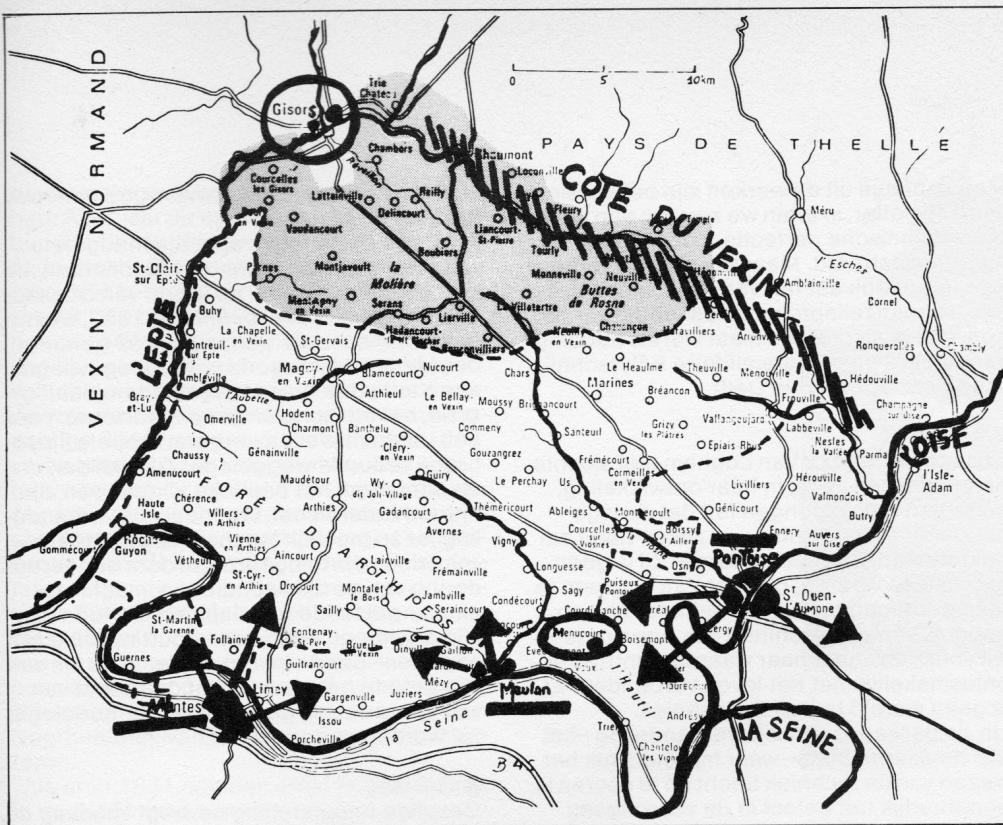
Valéry Giscard d'Estaing zeggende: 'het zou niet eerlijk zijn de vreugde te loochenen die het gevoel van tot een gemeenschap te behoren het menselijk wezen schenkt'

'maar het is de ziel van de mens verminken als men hem, als enig middel tot ont plooiing, de weg van de eensluidendheid wijst'

verzorgde tuintjes, naar behoren werd gestoffeerd. De gemiddeld vijftien à twintig 'woningen', die per hectare werden gebouwd, zijn nu dan ook door overdadige hoeveelheden groen aan het oog van de voorbijganger onttrokken. Eén van de eerste indrukken is dat de cité-jardin, in tegenstelling tot la ville nouvelle Cergy-Pontoise, door opvallend weinig 'kleurlingen' wordt bewoond.

Wanneer Urban vertrokken is besluit ik te proberen, alvorens de sfeer van de cité-jardin nogmaals langduriger te ondergaan, in het dorp iets te eten te krijgen. Het interieur van de enige bar-tabac in Menucourt, die slechts driemaal per dag gedurende enkele uren geopend blijkt te zijn, is sfeerloos en banaal. Tussen de bar en enkele tafeltjes, die aan de overzijde tegen de muur staan, blijkt nog juist voldoende ruimte overgebleven te zijn om, via een nauwe passage, te kunnen doorlopen naar het achterste deel van deze pijpenla – de ce tiroir à pipes. Vrijwel zonder uitzondering blijkt iedere klant, na van zijn dagelijkse slokje aan de bar genoten te hebben, deze nauwe passage –schuifelend langs mijn tafeltje– te gebruiken op weg naar 'het bureau'; een werkruimte die slechts door middel van enkele tafels van het overige 'zaaltje' afgezonderd blijkt te zijn. Beurte- lings geholpen door de patron of la patronne

overzichtskaartje van het huidige Vexin Français; het gerasterde gedeelte geeft plaats en grootte aan van het eventueel te stichten regionale natuurpark

kan de trouwe clientèle daar loten kopen voor de paardencourses in Longchamps. De vrouwen vullen dadelijk de nummers van hun favorieten in met behulp van een papier-tje waarop zij thuis de nummers van de mogelijke kanshebbers zorgvuldig hebben genoteerd. De mannen controleren eerst ellenlange lijsten die staan afgedrukt op meerdere pagina's van regionale kranten, willekeurig verspreid over de resterende niet gebruikte tafeltjes.

Deze verre nazaten van les Velioccasses—de zo geheten inwoners van de Romeinse provincie Vulcassinus pagus, welke qua oppervlakte even groot was als het huidige Normandië en Ile de France samen—blijken zonder goklustig te zijn, want de loten vliegen werkelijk als warme broodjes over 'de toonbank'. Het grote Vulcassinus pagus werd overigens, onmiddellijk na de val van het Romeinse rijk, verdeeld in le Vexin Français, het huidige Ile de France, en le Vexin Normand, dat later kortweg Normandië genoemd zou worden. Het was Dagobert I die le Vexin Français op zijn beurt aan Saint Denis schonk, waarna het gebied tenslotte—sinds 1128—blijvend deel heeft uitgemaakt van de domeinen van het Franse koningshuis. Le Vexin Normand was inmiddels, door schenking van Karel de Eenvoudige, in het bezit gekomen van Rollon, de eerste graaf van Normandië.

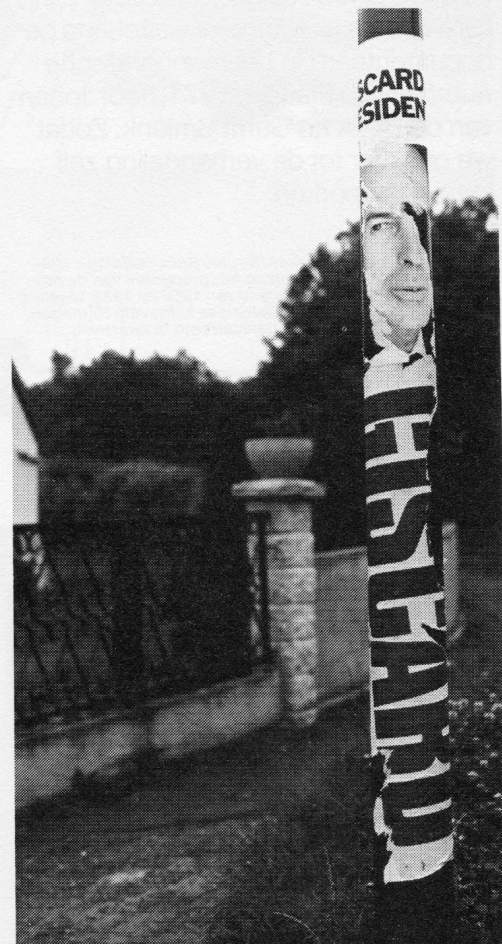
Er bestaan nu serieuze plannen om van het noordelijk deel van het huidige Vexin Français—een twaalfhonderd vierkante kilometer groot gebied pal ten westen van Pontoise—het Parc Naturel Régional du Vexin Français te maken. Dit park zou dan aan de noordzijde begrensd moeten worden door een deel van de Cote du Vexin, terwijl het in het zuiden, door middel van een brede bufferzone, zou moeten worden beschermd tegen de vele negatieve effecten van de verstedelijkingsprocessen die zich, in toenemende mate, rondom Mantes, Meulan en Cergy-Préfecture

re zullen gaan afspelen. Menucourt, dat precies halverwege tussen Meulan en Cergy-Préfecture gelegen is, zal in de toekomst nauwelijks een bijdrage leveren aan deze stormachtige stedenbouwkundige ontwikkelingen, die de zuidelijke flank van le Vexin Français op desastreuze wijze zullen doen veranderen. Wel zullen de dorpelingen een graantje kunnen meepikken van de bouwkundige activiteiten die in de wijde omgeving worden uitgevoerd, omdat men in Cergy-Préfecture inmiddels besloten heeft in Menucourt een tweede kwalitatief goede en dus duurdere tuinstad te bouwen, die uit een duizendtal woningen zal bestaan. Wat het overige dorp betreft zal Menucourt, als één van de vijftien dorpen die door hogerhand werden samengevoegd om de bouw van de gigant—la ville nouvelle Cergy-Pontoise—mogelijk te maken, nauwelijks van uiterlijk veranderen.

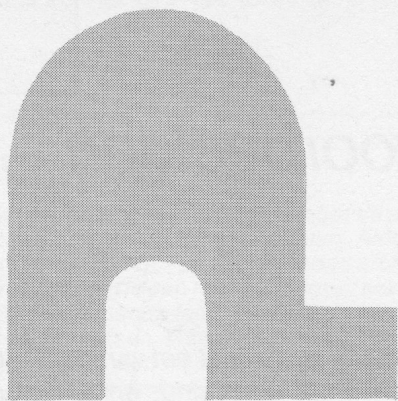
Inmiddels blijken géén goklustige dorpelingen vandaag meer van plan te zijn om acte de présence te geven en 'sluit' de patron zijn 'bureau'. Dat wil zeggen dat hij zich waardig, bewust van de mogelijk grote gevolgen van zijn handeltje, door de nauwe passage naar de bar begeeft, daarbij onderweg zorgvuldig alle kranten verzamelend die nu toch geen dienst meer doen. Het zou in de toekomst in Menucourt wel eens drukker kunnen worden dan hij het jarenlang gewend geweest is! Als de tweede tuinstad klaar is zullen er ongetwijfeld meer toeristen komen die, na bij hem binnengestapt te zijn, zullen vragen waar toch precies dat 'rooie dorp' te vinden is dat hier ergens in de buurt, tijdens het socialistische bewind van Mitterand, gebouwd moet zijn. Zijn bar-tabac—waarschijnlijk één van de eerste 'kantoortuinen' in Frankrijk—zal dan toch in ieder geval de hele dag geopend moeten zijn. Quel problème! Le mythe de la campagne est fort. Souvent trop fort!

'geen vrijheid, géén orde zonder representatieve en georganiseerde politieke instellingen'

'want er bestaan utopieën die, zelfs als ze door de feiten worden weersproken, de toekomst voor zich hebben'

Voor de tweede maal op weg naar de cité-jardin van Chalandon in Menucourt herinner ik mij – wandelend voorbij het gemeentehuis, tevens lagere school – dat Jules Ferry eens gezegd moet hebben dat wanneer een leerling geacht wordt een school te verlaten met die hoeveelheid bagage, die onmisbaar is om in een tijdperk van vooruitgang te kunnen leven, hij die school ook met een 'rechtse' overtuiging moet kunnen verlaten.

Ferry was, in de jaren zeventig van de negentiende eeuw, een beruchte en gewiekste chef-kelner in Parijs, die het ooit, via slinkse wegen, heeft gepresteerd om minister van onderwijs te worden. Aanvankelijk heeft hij zich grote bekendheid verworven doordat hij in het Orleanistisch georiënteerde dagblad *le Temps* continu fel van leer trok tegen de stedenbouwkundige bulldozer – baron Haussmann – die hij het vuur na aan de schenen heeft gelegd. Daarna komt de tijd dat hij tijdens de Commune in Parijs, samen met Trochu, Simon Favre en Picard, wordt gerekend tot de voornaamste voormannen van de Revolutionairen. Omdat hij meent er goed garen bij te kunnen spinnen laat hij zich, als deze korte periode achter de rug is, door het volk van Parijs, dat noch katholiek noch bonapartistisch wil stemmen, voor een linkse zetel in het corps législatif – het wetgevende lichaam – verkiezen. Eenmaal gezeten op deze hoge post wil hij, strebertje van het zuiverste water, uiteindelijk prefect van de Seine worden. Dat is hem tenslotte, voor de duur van slechts vijftien minuten, gelukt. Wanneer de Commune, na een terreur van 62 dagen in bloed ten onder gaat – *Vivre libre, ou mourir!* – wijkt hij uit naar Versailles, na door het volk op grond van verdenkingen te zijn beschuldigd van het schandalige feit dat hij zijn eigen beurs gespekt zou hebben ten koste van al diegenen, die, stervend van de honger, menen op leven en dood pour la Patrie et la République te moeten knokken. Tenslotte wordt hij, na enkele jaren als ambassadeur gewerkt te hebben, minister van onderwijs.

Tijdens het beruchte bewind van les Communards zijn les Pontoisiens, die nog altijd met de gehate Pruisen opgescheept zitten, verstoken van goede berichten uit Parijs. Het enige illegale nieuws dat Pontoise vanuit de hoofdstad bereikt wordt door het personeel van de trein verspreid, dat dagelijks de verboden Parijse dagbladen op afgesproken plaatsen langs de spoorlijn dropt. Deze bepaald benauwende en verstikkende atmosfeer zal zich in Pontoise pas enigszins ontlasten als op 29 mei vanuit de bezette stad 's nachts in de lucht boven Parijs, als gevolg van veel spectaculaire branden, een intense vuurgloed te zien is die wel eens een luminus voorteken zou kunnen zijn van het naderende einde van de Commune. Tenslotte

zullen pas op 26 juni 1871 de laatste Duitse soldaten het fraaie dal van de Oise definitief de rug toekeren.

Uitwendig ademt het schooltje van Menucourt een sfeer die kenmerkend is voor het soort onderwijs dat sinds het begin van de Derde Republiek in Frankrijk wordt gegeven. Men kan het dan ook gerust beschouwen als een model voor de meeste Franse dorpscholen die sindsdien gebouwd zijn. Het onderwijs dat aan deze scholen wordt gegeven blijkt zelfs zo sterk van de geest van de revolutie doortrokken te zijn, dat ze door het volk als een geïncarneerde vorm van een democratisch systeem worden beschouwd en voortaan 'Les écoles de la République' worden benoemd.

Toen Jules Ferry het hoge ambt van minister aanvaardde schreef hij bij die gelegenheid een fraai 'persoonlijk' briefje aan 'Monsieur l'Instituteur' waarin hij, onder het uiten van veel plichtplegingen, zijn vertrouwen uitsprak ten aanzien van het onderwijzend personeel en tevens schreef van deze speciale gelegenheid gebruik te willen maken om juf en meester, nogmaals, mogelijk ten overvloede, aan de grootsheid van hun idealistische taak in dienst van een humane opvoeding te herinneren. Het bloed van 'Garçon' Jules kruipt blijkbaar waar het niet gaan kan; la voix du sang est le plus fort!

Meester en juf die sedertdien vooral in de dorpen, tegen een bescheiden loontje van zestig- à tweehonderd francs per maand inclusief vrije woning, vaak gezamenlijk, als man en vrouw, tevens als pleitbezorgers van de idealen van la Troisième République fungeerden, konden hun inkomen vaak wat verruimen door ook het baantje van 'Secrétaire de Mairie' op te knappen. Op die wijze zouden zij er niet alleen een aardig zakcentje bij kunnen verdienen, maar vooral ook de zware taak van 'Monsieur le Maire' kunnen helpen verlichten, die vaak veel minder geroutineerd bleek te zijn in het schrijven van de vele, belangrijke officiële stukken.

Tegenwerking kreeg dit grote, zwaar onderbetaalde en juveniele onderwijskundige heilsleger van de Derde Republiek van de zijde van de geseculariseerde kerkelijke broeders en zusters. Daar werden zich namelijk op de 'Ecole Privé' in het onderwijzen van de vele christelijke deugden, zoals die van de gehoorzaamheid en van de onderworpenheid; in het doen leren van de historische erediens en het aanleren van de strenge hiërarchie van het bestaande sociale klassensysteem.

Dat men op de Ecole Publique de mensheid veel meer overeenkomstig een bepaalde natuurlijke orde wenste in te delen, bleek mij toen ik in Menucourt de 'speelplaats' van het schooltje, gelegen aan de achterzijde van de Ecoles Mairie, had ontdekt. Daar werd mij namelijk – met behulp van twee simpele stenen zitbanken, die langs de zijden van één van de hoeken van dit minispeelplaatsje waren neergezet en die bovendien méér dan duidelijk aantoonde dat het alfabet er bij de Franse jeugd altijd goed wordt ingehamerd – ééns en voor altijd goed duidelijk gemaakt dat men de schapen van de bokken behoort te scheiden; qu'on sépare les boucs d'avec les agneaux!

In ieder geval heeft de linkse Jules Ferry blijkbaar – toen hij de scholieren in verband

Menucourt: gemeentehuis

Giscard d'Estaing (Démocratie Française): 'De evolutie is mogelijk; zij moet de vorm aannemen van een weloverwogen en gezamenlijk gevoerde actie'...

....'Niets zou méér in strijd zijn met de opdracht van de opvoeding in een pluralistische maatschappij dan het inducteren van de jeugd ten bate van een ideologie'...

met het verlaten van hun school een snuifje 'rechtse' levensfilosofie meende te moeten meegeven – niet altijd zo ijzig consequent tussen links en rechts kunnen kiezen op een wijze zoals die op het intieme speelplaatsje in Menucourt tussen het mannelijke en vrouwelijke geslacht wordt verordonneerd. Dat rechtse filosofietje heeft bij Ferry waarschijnlijk net zolang opgeld gedaan als de ambtsperiode van de eerste president van la Troisième République – Mac Mahon – geduurd heeft. Door rechtse partijen gesteund was Mac Mahon tot president gekozen in de hoop dat het hem misschien zou lukken het roer van 'het schip van staat' alsnog om te gooien. Toen dat niet doorging werd Mac Mahon in 1879 gedwongen af te treden.

Het is droog. De middagrust rondom de 'Chalandonnettes' in de cité-jardin van Menu-

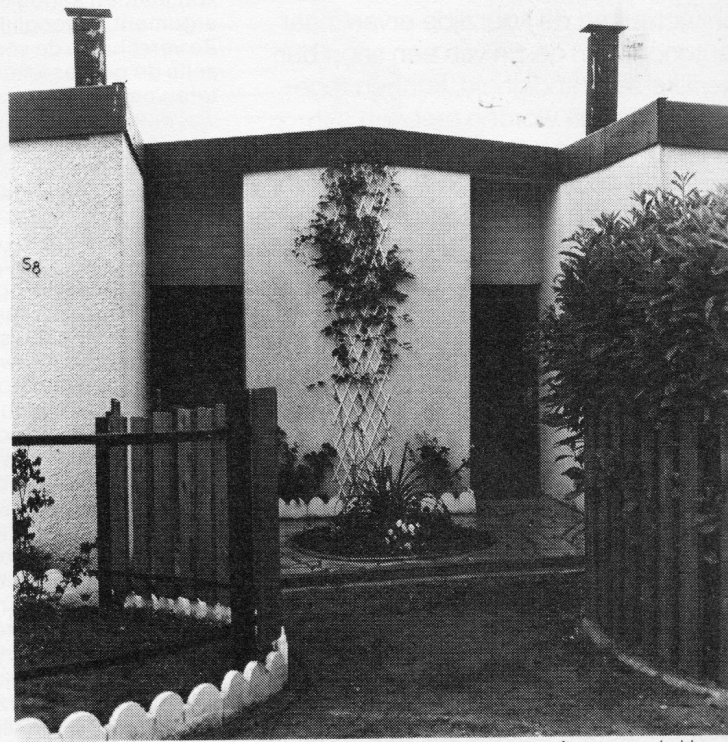
... 'De mens heeft van nature, zoals sommige van zijn medeschepselen in het dierenrijk, behoefte aan de intimiteit van een gezinskern,'...

... 'om zijn mogelijkheden tot genegenheid te ontwikkelen en zijn geestelijk evenwicht te verzekeren'...

... 'De mens verlangt een ander leven dan dat van de mierenhoop'...

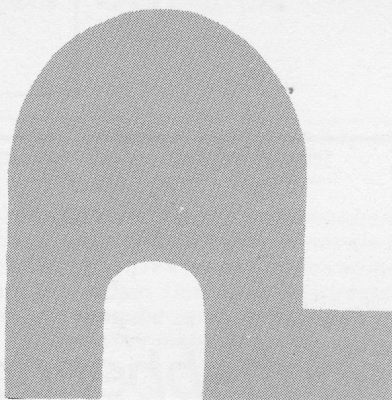
... 'Over de hele wereld bewijst het culturele leven dat de mens streeft naar verscheidenheid'

court wordt slechts verstoord door het geluid van water, dat afgevoerd wordt zowel via kletsnatte, druipende bladeren van de diep doorbuigende takken van de bomen en heesters in de grote tuinen als via de schriële plastic afvoergootjes die sinds kort een bijdrage moeten leveren om het woongenot in de tuinstad te verhogen. Dat het nu juist uitgerend Chalandon moest zijn wiens naam voor het nageslacht, op een wijze zoals in het afgelegen Menucourt het geval is, bewaard werd! Natuurlijk, het is waar dat het in de jaren '69 tot en met '71 vooral Chalandon is geweest die zijn mondje nogal stevig geroerd heeft over de 'idéologie urbaine de la qualité de la vie'. Maar hij heeft deze Chalandonettes toch zeker niet zelf gebouwd! Dat 'zijn' ideologie – die ethisch vooral gebaseerd is op vage begrippen als esthetica, vrijheid en communicatie – sindsdien door de techno-

craten als voornaamste punt in de klassenstrijd naar voren wordt geschoven, is zijn grote verdienste niet geweest. Dat heeft hij voornamelijk te danken gehad aan het feit dat een zekere J. Monod in februari 1973 'zijn' ideologie breed meende te moeten uitmeten in *Le Monde* en dat zelfs de chef van staat – Valéry Giscard d'Estaing – in het voorjaar van '75 van deze ideologie bepaald zijn mond heeft volgehad; qui n'a pas parlé que de cela! (presidentiële beschouwingen in *Le Point*, april 1975).

Vandaag komt de gewenste communicatie wonder boven wonder – grande merveille – toch tot stand op het moment dat ik mij de vrijheid veroorloof om de esthetische kwaliteit van één van de Chalandonettes fotografisch te vereeuwigen. De nieuwsgierige eigenaar van het betreffende huisje – dat helemaal door klimop is begroeid en achter

een massieve beplanting schuilgaat – nodigt mij uit om binnen te komen, na met verbazing te hebben gehoord waarom juist zijn stulp voor deze opname in aanmerking kwam. Tijdens ons gesprek in een met antiek goed gevuld kamertje komen zijn beide dochtertjes van een trap af die via deze kamer naar een verdieping leidt welke menselijkerwijs gesproken nauwelijks onder het golfplaten dak aanwezig kan zijn. Mijn verwondering bemerkende merkt mijn joviale gastheer langs zijn neus weg op – il dit sans avoir l'air d'y toucher – dat hij 'op zolder' nog twee kamertjes erbij heeft getimmerd. Over de interessante vraag wat men nu precies onder de vage kreet 'la qualité de la vie' heeft te verstaan valt blijkbaar voorlopig, ook in la douce France, nog genoeg te twisten.

De gehate Pruisen, die sinds 6 juli 1870 welgeteld honderddriennegentig dagen het normale leven in Frankrijk hadden ontwricht, hebben in 1871 hun hielen nog niet gelicht of een met heimwee vervulde Pissarro keert, vanuit het zakelijke en nuchtere Engeland, spoorwegs naar Frankrijk terug om, tot zijn dood in 1903, in het paradijselijke gebied rondom Pontoise te kunnen schilderen. Aan Theodore Duret, zijn beste vriend, had hij eens vanuit Engeland geschreven daar nooit te willen blijven – 'want pas als je in het buitenland bent ervaar je des te meer hoe mooi, gulhartig en gastvrij Frankrijk is!'

Bevreesd als Camille Pissarro was voor de moffen, was hij via Montfoucault naar Engeland uitgeweken. Op het moment dat hij, met zijn gezin, vanuit Louveciennes de wijk neemt, staan in zijn atelier ruim vijftiendhonderd schilderijen opgeslagen. Ze blijken allemaal verdwenen te zijn als de Pissarro's zes maanden later naar het vaderland terugkeren. Beroofd van al zijn werk – dat door tussenkomst van 'kunsthandelaar' Père Martin pakweg gemiddeld veertig francs per stuk zou hebben opgebracht – leeft Camille met de zijnen in bittere armoede in Pontoise. Julie Vellay, zijn vrouw, bestuurt het gezin met strenge hand, zelfs als het hele gezin dankzij het idealistische kunstenaarschap van Père Camille, die eens besloten had nooit of te nimmer naar erkenning te zullen streven, tot de bedelstraf wordt gebracht.

De Pissarro's wonen dan echter al sinds 1884 niet meer in Pontoise maar in Eragny-sur-Epte; een dorp dat, 45 kilometer westelijk van Pontoise, gelegen is aan de rivier de Epte, die de natuurlijke westgrens vormt van een zéér specifiek gebied – le Vexin Français. Omdat de menonwaardige situatie waarin het gezin van de Pissarro's was komen te verkeren ook in Eragny-sur-Epte blijft voortduren en Julie Vellay, die in géén geval nogmaals wil verhuizen, mentaal volkomen kapot raakt, probeert zij zich, samen met twee van haar kinderen, in de Epte te verdringen. Deze poging mislukt, het gezin blijft behouden, maar het werk van Père Camille laat ondanks alles het publiek nog steeds volkomen koud. Zelfs als bakker Eugène Murez de verkoop van zijn broodjes wil stimuleren door middel van een grote loterij – met als hoofdprijs een doek van 'Maître' Pissarro – dan blijkt het kleine meisje, dat die hoofdprijs wint, toch liever een warm vers roombroodje van Eugène te willen hebben dan een 'schilderij' van Camille.

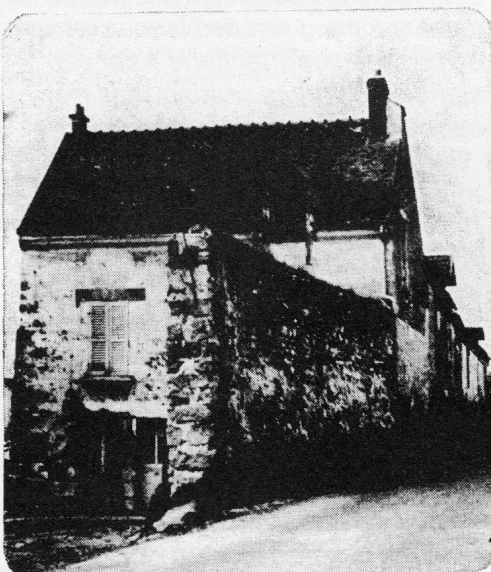
In materiële zin zal het de Pissarro's pas goed gaan – tussen 1863 en 1884 zijn inmiddels zeven kinderen geboren – als het werk van Camille na 1892 meer wordt gewaardeerd en de gemiddelde verkoopprijs per doek boven de tweeduizend francs per stuk is komen te liggen. Een opmerkelijke prijsstijging overigens, die ook wel eens ver-

maison bloc-à-terre

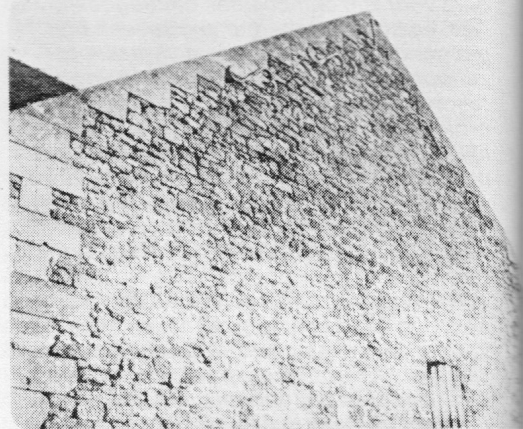
maison du vigneron

petite ferme, la mesure

la maison à cour fermée

'chaîne de pierre', die gevormd worden door de hoekstenen – les moellons – van de muur

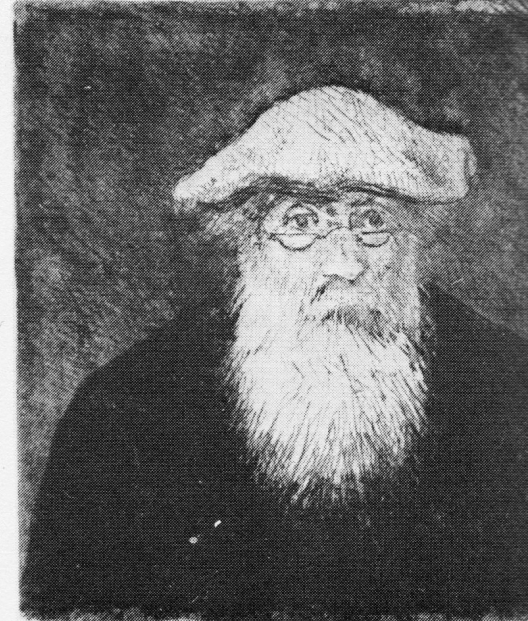

Paul Cézanne (zittend) in gesprek met Pissarro die voor de bank, in de tuin van zijn atelier, staat

klaard zou kunnen worden door het nuchtere feit dat aan een langdurige economische recessie – die optrad nadat de bourgeois de orde in Parijs, na het bewind van de communards, had hersteld – ook op dat moment een

L'Hermitage bij Pontoise, 1867: de verheerlijking van het menselijke milieu

Camille Pissarro – zelfportret, ca 1890: de nestor van de impressionisten

einde was gekomen. Rustig en onverstoord bleef Camille Pissarro – gewaardeerd vertrouwensman van een hele generatie hoogbegaafde kunstenaars – verschillende schilderkundige systemen beproeven om tenslotte, rond 1890, blijvend tot zijn eigen oorspronkelijke lyrisch-impressionistische stijl terug te keren. Daardoor heeft Pissarro, tijdens zijn werkzame leven, een vrijwel ongeschonden beeld van het ware Vexin Français kunnen fixeren, dat nog niet door bouwkundige creaties vanuit Parijs was 'beschadigd'. Voor de gewone man in Parijs was le Vexin toen nog een puur stuk onbedorven natuur, waarvan hij (sinds het per spoor bereikbaar was geworden) nog volop ongestoord kon genieten.

Voor zijn beter gesitueerde stadgenoten bleek diezelfde spoorwegverbinding echter de gunstige voorwaarde bij uitstek te zijn om een lang gekoesterde wens eindelijk in vervulling te doen gaan; namelijk om 'buiten' te gaan wonen! Wanneer de uittocht van 'les petits riches' vanuit Parijs, in de jaren zeventig van de negentiende eeuw, langzaam op gang begint te komen, verschijnen de eerste 'stadse' woningen in en om Pontoise. Die ontwikkeling, die sindsdien nooit meer tot staan gebracht is, beleeft nu zijn hoogtepunt door het bouwen van la Ville Nouvelle Cergy-Pontoise.

Bij die bouw wordt nu géén gebruik meer gemaakt van de verschillende soorten zandsteen, die het basismateriaal vormen van het weide colline landschap waarbinnen, op een wijze zoals edelsteen in goud of zilver, la Ville Nouvelle eens totaal gevat zal worden. De verschillende steengroeven, die ook nu nog rondom Pontoise verspreid liggen, zijn succesievelijk ontstaan vanaf het moment waarop de mens zich in dit paradijselijke gebied ging vestigen. Wanneer in de 17de eeuw een grote vraag gaat ontstaan naar goed bestratingsmateriaal, zijn deze groeven inmiddels zodanig ontwikkeld dat le Vexin Français een van de belangrijkste leveranciers kan worden. De harde kwaliteit steen, die voor die bestratingswerkzaamhe-

den noodzakelijk was, werd geleverd door de steengroeven in Genainville, Vienne, Chérence, Serans en Vigny. Zachtere steensoorten, die voornamelijk werden gebruikt bij het bouwen van huizen, kwamen uit Guiry, Damply, Vallangoujard en Nesles-la-Vallée. Tenslotte werden de extra blanke en fijnkorrelige zandsteensoorten alleen maar gedolven in de omgeving van Nucourt. In Parijs is bij de bouw van de Arc de Triomphe, de Madeleine en de kerk Saint-Vincent-de-Paul, zowel als bij de bouw van de bruggen van Neuilly en Saint-Cloud als ook bij de bouw van de gevangenis in Nanterre van dit zandsteenmateriaal gebruik gemaakt.

De inwoners van le Vexin Français zelf, die tenslotte het dichtst bij het vuur zitten – qui se tiennent au coin du feu – hebben sinds mensenheugenis alleen maar met behulp van deze zandsteensoorten, hout en simpele dakpannen gebouwd. Zij hadden geleerd de harde steensoorten te gebruiken voor de opbouw van een constructief raamwerk voor hun huis en het geheel te dichtten met behulp van de zachtere soorten. Dat raamwerk werd koud op de grond geplaatst, waardoor het gebruik van een onesthetisch trasraam, dat nooit een goede aansluiting mogelijk zou maken op het onregelmatige, 'natuurlijke' metselwerk van de muren – het opus incertum – kwam te vervallen. De dikte van de stenen, die voor dit raamwerk werden gebruikt, was gelijk aan die van de gehele steense muur (60 cm); een maatovereenkomst die door de Fransen met één enkel woord – parpaing – wordt aangeduid. Bovendien werden de stenen van het raamwerk, wanneer zij een zichtbaar onderdeel van de gevels vormden (zoals de hoekstenen), nog speciaal bewerkt (glad gemaakt). Alle zware bewerkte of onbewerkte stenen werden, als zij minder wogen dan 40 kilo per stuk, les moellons genoemd.

De groepjes van karakteristieke huisjes, die op deze wijze werden gebouwd, konden op een natuurlijke wijze samenklonteren tot homogene dorpjes en gehuchten omdat, dankzij de toepassing van een fundamentele bouwtechniek, extreme bouwvormen nau-

welijks konden ontstaan. De vier architectonische basismodellen, die visueel het karakter van le Vexin Français tot laat in de negentiende eeuw hebben bepaald, zijn gerealiseerd in de vorm van la maison du manoeuvrier (bloc à terre), la maison du vigneron, la maison à cour fermée en tenslotte in die van la petite ferme (la mesure).

Veel consequenter dan zijn vriend Camille Pissarro heeft Paul Cézanne het ruimtelijke thema, dat zo kenmerkend is voor de Franse rurale architectuur in het algemeen, samen met dat van de landschappen waarin de steden en dorpen gelegen zijn tot briljante schilderkundige composities verwerkt. Pissarro, die in zijn jonge jaren volledig op de klassieke romantische toer met schilderen begonnen was, zou tenslotte de lichtvoetige poëtische vertolker bij uitstek worden van het lumineuse Franse landschap niet alleen, maar bovendien ook de romantische verheerlijker van het menselijke milieu. Beiden hebben elkaar meerdere malen ontmoet in het atelier van Pissarro in de rue de l'Hermitage in Pontoise, waar zij in hoofdzaak hebben gedebatteerd over de vele technische problemen die opgelost moesten worden om de plein-air schilderkunst vaktechnisch op het hoogste niveau te kunnen bedrijven.

Wat in artistiek opzicht de gevolgen zullen zijn van de stroom van bouwkundige elementen die, tijdens het fin-de-siècle, bezig is om dat wat nog rest van het wereldbeeld van de 'tachtigers' uit de vorige eeuw, rondom Pontoise, volkomen van de aardbodem weg te vagen, dient te worden afgewacht. De vraag of de stedenbouw van thans de gemoederen minder in beweging zou brengen of de artiesten in mindere mate zou stimuleren, moet ontkennend worden beantwoord. Bevestigen moet men daarentegen het feit dat het menselijke milieu er, sinds de goeie ouwe tijd, steeds minder fraai komt op te staan. Gelet op alle kosten en moeite, welke onze generatie aan zijn habitat spendeert, zou 'Monsieur l'Environnement' echter een ideaal personage moeten zijn om fraai te worden geportretteerd.